

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MLY-YL-2014-0005

**İNTERNET KULLANIMININ VERGİ GELİRLERİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

HAZIRLAYAN

Ersoy KİRLİ

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç.Dr. Hakan HOTUNLUOĞLU

AYDIN - 2014

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MLY-YL-2014-0005**

**İNTERNET KULLANIMININ VERGİ GELİRLERİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

HAZIRLAYAN

Ersoy KİRLİ

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç.Dr. Hakan HOTUNLUOĞLU

AYDIN - 2014

T.C.

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Maliye Ana Bilim Dalı öğrencisi Ersoy KİRLİ tarafından hazırlanan “İnternet Kullanımının Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği” başlıklı tez, ----- tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u> :	<u>Kurumu</u> :	<u>İmzası:</u>
(Başkan).....
.....
.....
.....
.....

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu ... (Tezin Türü) tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla(Tarih) tarihinde onaylanmıştır.

Unvanı, Adı
Enstitü M

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Ersoy KİRLİ

İmza :

ÖZET

İnternet Kullanımının Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği

Ersoy KİRLİ

Yüksek Lisan Tezi, Maliye Anabilim Dalı

2014

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Hakan HOTUNLUOĞLU

İnternet, çağımızın en önemli bilgi ve iletişim teknolojilerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Zengin bir bilgi kaynağı olarak kabul edilmekle beraber, iletişimde yeni bir dönem açmış ve ülke gelirin önemli katkılar sağlamıştır. İnternetin fiziki ortam yerine sanal ortamda gerçekleşmesi, mevcut vergi gelirlerine olumlu ve olumsuz etkiler yaratmıştır.

Elektronik ortamda gerçekleştirilen küresel ticaret, gelir üzerinden alınan vergilerde vergileme hakkının hangi ülkede olduğu konusunda belirsizliklere neden olmaktadır. Çok uluslu şirketler ürünlerini bir ülkede tasarlayıp, başka bir ülkede üretip, diğer bir ülkede ise satmaktadırlar. Böylelikle kâr transferlerini gerçekleştirerek yükümlü oldukları vergilerden kaçınabilmektedirler. Bu konuda uluslararası internet hukukunun oluşturulması bir zorunluluk halini almıştır.

Bu çalışmanın amacı, internet kullanımının vergi gelirlerine olan olumlu ya da olumsuz etkilerini araştırmaktır. Olumlu ve olumsuz etkilerini tespit ederken ülkenin internet kullanımı ile elde ettiği kazancın milli gelirdeki payına bakılacaktır. İşletmelerde de internet kullanımının ilk başladığı günden bu yana sosyal değişkenler dikkate alınarak araştırılacaktır.

Çalışmaya, internet kavramını tanımlanması ve tarihsel gelişimin anlatılmasıyla başlanacaktır. Bunun yanı sıra internet kullanımının vergiye etkilerini ulusal ve uluslararası etkilerine göz önünde bulundurularak değişkenler yardımıyla internetin vergi gelirlerine olumlu-olumsuz etkileri ampirik bir çalışmayla değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İnternet, İnternet kullanımı, vergi gelirleri

ABSTRACT
THE EFFECT OF INTERNET USE TO TAX REVENUE: TURKEY

Ersoy KİRLİ

Master Thesis, The Public Finance Department

2014

Internet is accepted as one of the most important information and communication technologies in our age. Internet is considered to be a valuable source of information, also has opened a new era in the field of communication and has brought significant income for countries. Internet impacts positive and negative on current tax revenues by operating in virtual environments instead of physical environment.

On the other side, global trade causes some issues such as, which country will have the right of taxation and that situation create uncertainties on tax revenue among countries. Multinational companies are designing their products in abroad, producing in another country; production is sold in other country. Thus, under favor of electronic trade can refrain from taxes that are imposed by performing profit transfers. In this regard, the creation of an international internet law has become a necessity.

Aim of this study is to investigate and inform that internet usage how to impact on tax in the frame of positive or negative. The country's national income share in the revenue obtained will be taken into, when determining the positive and negative effects of internet usage. The use of internet in business will be investigated by taking into account social variables from the beginning until now.

In this study, historical development of the internet will be discussed and also defined internet concept. Moreover, the tax impact of the internet will be evaluated with an empirical study by taking into consideration of national and international effects on positive and negative effects on tax revenues.

Key words: Internet, internet usage, tax revenues

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tez çalışmamın planlanmasından sonuçlandırılmasına dek gereken olanak ve yardımı sağlayan danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Hakan HOTUNLUOĞLU'na, Maliye bölüm başkanımız Prof. Dr. Ertuğrul ACARTÜRK'e, çalışmamın okuma ve düzeltme aşamalarındaki yardımları için üniversitemiz öğretim görevlilerinden Sabiha KESKİN'e ve Maliye bölüm hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Tüm çalışma sürecimde bana maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen babam Hüseyin KİRLİ'ye, annem Lütfiye KİRLİ'ye ve tüm kardeşlerime sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 1: 1969 Sonrası İnternet Tarihi	8
Çizelge 2: Dünya'da İnternet Kullanım İstatistikleri	11
Çizelge 3: Vergi Kalemlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%).....	38
Çizelge 4: Değişen Varyans Testi	41
Çizelge 5: Çift Yönlü Sabit Grup Etkisi (Avrupa Birliği)	44
Çizelge 6 :Çift Yönlü Sabit Grup Etkisi (OECD)	44
Çizelge 7: Çift Yönlü Sabit Grup Etkisi (Tüm Ülkeler).....	45
Çizelge 8: Tahmin sonuçları.....	46

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ARPANET	: İleri Araştırma Projeleri Ajansı Bilgisayar Ağı
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojisi
BKM	: Bankalararası Kart Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
CD	: Bilgi Teknoloji
DNS	: Alan Adı Sistemi
EARN	: Avrupa Akademik ve Araştırma Ağı
EDI	: Elektronik Veri Değişimi
ETKK	: Türkiye E-ticaret Koordinasyon Kurulu
FDI	: Doğrudan Yabancı Yatırım
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IAB	: İnternet Etkinlikler Kurulu
IBM	: Uluslararası İş Makinası
IP	: İnternet Protokolü
ISS	: Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü
ITFA	: İnternet Vergi Özgürlüğü Yasası
KDV	: Katma Değer Vergisi
NSF	: Ulusal Bilim Vakfı
NSFNET	: Ulusal Bilim Vakfı Ağı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
RSS	: Gerçek Basit Dağıtım

SRI	: Stanford Araştırma Enstitüsü
SSL	: Güvenlik Yuva Katmanı
TÜVAKA	: Türkiye Üniversiteler ve Araştırma Kurumları Ağı
UCLA	: Los Angeles California Üniversitesi
UCSB	: Santa Barbara California Üniversitesi
UGC	: Kullanıcı Tarafından Oluşturulan İçerik
ULAKNET	: Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi
UNCITRAL	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
WWW	: Dünyayı Saran Ağ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNTERNET VE ELEKTRONİK TİCARET

1.1. İnternet ve Kapsamı	3
1.1.1. İnternetin Tanımı.....	3
1.1.2. İnternetin Önemi	4
1.1.3. İnternetin Tarihsel Süreci.....	6
1.1.3.1. Dünyadaki Gelişimi	6
1.1.3.2. Türkiye'deki Gelişimi	10
1.1.4. İnternet Kullanımının Avantaj ve Dezavantajları	12
1.2. Elektronik Ticaret ve Kapsamı	13
1.2.1. Elektronik Ticaretin Tanımı.....	13
1.2.2. Elektronik Ticaretin Araçları	15
1.2.2.1. Telefon, Faks ve Televizyonun Kullanımı.....	15
1.2.2.2. Elektronik Ödeme ve Para Transferleri Sistemleri	16
1.2.2.3. Elektronik Veri Değişimi (EDI).....	16
1.2.3. Elektronik Ticaretin Türleri	17
1.2.3.1. Elektronik ticaretin Gerçekleştiği Ortama Göre.....	17
1.2.3.2. Elektronik ticaretin Taraflarına Göre	17
1.2.3.3. Elektronik ticarete Konu Olan Mal ve Hizmetlere Göre.....	18
1.2.4. Elektronik Ticarete Ödeme Şekilleri.....	19
1.2.4.1. Kredi Kartı	19
1.2.4.2. Akıllı (Smart) Kart.....	19
1.2.4.3. Elektronik Para.....	19

1.2.4.4.	Elektronik Çek	20
1.2.4.5.	Diğer Ödeme Araçları	20

İKİNCİ BÖLÜM

İNTERNET KULLANIMININ VERGİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

2.1.	İnternetin Kullanımının Vergilendirilmesinin Gelişimi.....	22
2.1.1.	İnternet Kullanımında Vergi İdaresi'nin Oynadığı Rol	24
2.1.2.	Verginin Nerede ve Ne Zaman Alınacağı Konusu.....	25
2.2.	İnternet Kullanımının Vergisel İşlemler Üzerindeki Etkisi	26
2.2.1.	E-Beyanname	26
2.2.2.	E- Vergi Ödeme	27
2.2.3.	E-Fatura.....	27
2.3.	E-ticaretin Vergilendirmesi.....	27
2.3.1.	Tüketim Vergisi	29
2.3.2.	Gelir Vergisi.....	32
2.4.	Genel Değerlendirme	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNTERNET KULLANIMININ VERGİ GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ

3.1.	Ekonomik Faktörler	36
3.2.	Sosyal Faktörler	39
3.3.	Model ve Veri Seti	40
3.3.1.	Değişen Varyans Testi	41
3.3.2.	Otokorelasyon Testi	42
3.4.	Yöntem.....	42
3.5.	Tahmin	45
SONUÇ VE ÖNERİLER.....		48
KAYNAKÇA		51
EKLER.....		60
ÖZGEÇMİŞ.....		63

GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin günümüzde devamlı gelişmesi ile ortaya çıkan internet kullanımı kavramı, uluslararası ticarete coğrafi sınırları ortadan kaldırmaktadır. Bu durum pek çok mal ve hizmetin geleneksel ticaretten farklı olarak sanal ortamda satışa sunulması, depolanması, reklamının yapılması gibi faaliyetleri kolaylaştırmaktadır. Teknolojide yaşanan gelişmeler sadece ticaret konusunda değil, aynı zamanda genel ekonomi, devlet yönetimine de olumlu ya da olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Söz konusu gelişme ülkeye zaman, mekân, harcamalar ve personel kullanımı gibi alanlarda da büyük tasarruflar sağlanmasını kolaylaştırmıştır.

Uygulamada olan ulusal ve özellikle uluslararası vergi ilke ve düzenlemeleri yetersiz hale gelmekte ve vergi kayıpları ortaya çıkmaktadır. Başta OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) bünyesinde olmak üzere birçok uluslararası kuruluş bu organizasyonlar sonucunda ilk olarak vergileme hakkı ve vergi idaresi olmak üzere hukuk, teknik altyapı ve güvenlik gibi konularda ortak kararlar alınmıştır. Bu konu hakkında detaylı bilgiye ikinci bölümde yer verilmiştir.

Bu çalışma, internet kullanımının vergi gelirleri üzerinde nasıl bir etki yarattığını, internetin ülke, işletme ve birey için ne derece önemli olduğunu ve internetin ülkeye gelişinden sonra elde edilen kazançtan alınan vergilerin devlete katkısının ne kadar olduğunu araştırmayı ve elde edilen sonuçlar dâhilinde önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın hipotezi; İnternet kullanımının vergi gelirleri üzerinde etkiye sahip olmasıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde öncelikle internet kavramı, önemi, tarihsel gelişim süreci ve internet kullanımının avantajları ve dezavantajları detaylı olarak açıklandıktan sonra, elektronik ticaret kavramı, bu ticaret türünde kullanılan araçlar, çeşitleri ve ödeme şekilleri detaylı olarak incelenmiştir.

İkinci bölümde internet kullanımı ve bunun üzerinden alınan vergiler açıklandıktan sonra, e-ticaret ile vergi idaresinin internet kullanımındaki etkisi anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde ise vergi gelirleri üzerinde etkili olan ekonomik ve sosyal faktörler açıklanmıştır. Daha sonra internet kullanımının vergi gelirleri üzerinde yaratmış olduğu pozitif veya negatif etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır ve bu etki

panel veri analizi ile test edilmiştir. Bu analiz için Avrupa Birliği üyesi 28, OECD üyesi 31 ve toplam 97 ÷lke için 2006-2011 dönemine ait veriler kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNTERNET VE ELEKTRONİK TİCARET

Günümüzde bilgi teknolojileri bilgisayarlar aracılığıyla pek çok kurum tarafından tüm işlemler için kullanılmaktadır. Dünyadaki milyonlarca bilgisayarın bir ağa bağlanmasıyla gerçekleştirilen internet teknolojisi büyük bilgi ve enformasyon bankalarına ulaşımı sağlamakta, dünyanın herhangi bir yerinden internete bağlanan bir kişi, herhangi bir yerdeki bilgi bankasına ulaşarak, buradan edindiği bilgileri bilgisayarına aktarabilmektedir (Bektaş, 2004: 54). Artık bilgi aktarımı bilgisayarlar vasıtasıyla internet üzerinden insan hatasının minimize edilebilmesiyle vakit kaybı olmadan gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca gerek bireyler gerekse kurumlar açısından internet kullanımının önemi her geçen gün arttığı açıkça görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle internetin tanımı, önemi ve internet kullanımının tarihsel süreci hakkında detaylı bilgiler verilecektir. Daha sonra elektronik ticaret açıklanarak, bu ticaretin araçları, türleri ve ödeme şekilleri hakkında açıklamalar yapılacaktır.

1.1. İnternet ve Kapsamı

İnternet ve kapsamı bölümünde; internetin tarihi gelişimi, önemi, avantajları ve dezavantajları incelenmektedir.

1.1.1. İnternetin Tanımı

İnternet, elektronik şebeke ağına bağlı olan insanların birbirleriyle bilgi alışverişinin ve iletişimlerinin sağlanması için gerekli olan cihazlar üzerindeki bilgi kaynağı şeklinde ifade edilebilir (DiMaggio, Hargittai, Neuman ve Robinson: 2001: 307).

İnternet, birçok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu dünya çapında olan ve büyümesi süreklilik gösteren bir iletişim ağıdır. Bu iletişim ağları birden fazla bilgisayarın bir araya gelmesi dolayısıyla birbirleri arasında sağlanan bilgi ağı, haberleşme ağını oluşturmaktadır. İnsanlar günlük hayatlarında iletişim ağına daha çok yer vermeye başlamışlardır. Çünkü iletişim ağı, insanlar arasında üretilen bilgiyi saklamak, paylaşmak ve tüm bilgilere kolayca erişme imkânı vermiştir. İnternet, bu ihtiyaç neticesinde ortaya çıkan teknolojik bir gelişmedir. Bu gelişme sayesinde insanlar

artık pek çok alandaki bilgiye ihtiyaç duydukları zaman daha kolay, daha ucuz, daha hızlı ve daha güvenli bir şekilde erişebilmektedir (Kuşay, 2005: 119-120; Aydınoglu, 2003: 7).

İnternet bütün dünyayı saran otoyola benzetilebilir. İnternet'i sadece ana yol ve bu yola bağlı diğer yollar şeklinde düşünmek yanlış olacaktır. Çünkü internet birbirine bağlı ve değişik genişlikte birçok yolu ortaya çıkaran sistemdir. Bu yolların üzerinde çeşitli büyüklüklerde park alanları mevcuttur. Bu yollardaki araçlar bilgi paketlerine, park yerleri ise bilgi depolarına benzetilebilir (Güven, 2013).

İnternet terimi, international (uluslararası) ve network (ağ yapısı) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur (Karaduman, 2002: 57). Uluslararası kullanılabilirliğe sahip bu ağ, birbirine sabit olarak bağlanmış yüksek iletişim hızı olan bilgisayarlardan meydana getirilmiştir. Şimşek'e göre internet, binlerce veri tabanı ve diğer kaynaklardan sağlanan bilgilerin diğer kullanıcılarla değiş-tokuşuna ve paylaşımına imkân sağlar (Şimşek, 2002: 10). Günümüzde de çok hızlı gelişen teknolojinin son devrimidir.

1.1.2. İnternetin Önemi

Değişmekte olan dünya koşulları içerisinde teknolojik gelişmeler ve küreselleşme süreci, kurum veya kuruluşların dünya ile bağlantılarını daha aktif hale getirmiştir. Fakat beraberinde karmaşık bir toplumsal ve iktisadi yapıyı oluşturmaktadır. Bu durumda kuruluşun kendisini ifade etmesini güçleştirmektedir. Kurum ve kuruluşların değişim ve ilerlemelerine paralel olarak daha geniş kitlelerle iletişim kurma zorunluluğunun oluşması kendi seslerini duyurmak isteyen kurum ve kuruluşlar için halkla ilişkilere ve iletişim imkânı sağlamaya yarayacak olan diğer yeni araçlara duyulan ihtiyacı giderek arttırmaktadır (Kuşay, 2005: 125).

İnternet kapsamında kullanılan servislerden biri olan web yine internet üzerinde yazı, grafik, resim, ses ve hareketli görüntülerden oluşan dokümanları uzaktaki bilgisayarlara iletmeye yarayan bir araçtır. Bu hizmetin görülebilmesi için birçok yazılımın çalıştığı bilinmektedir. Aynı ayrı yazılımların çalışmasıyla web sayfasının hazırlanması, sunulması ve izlenmesi evrelerinin tamamı web tasarımını oluşturur (Başkent, 2013).

İnternetin yaygın olarak kullanılmasının başlaması ile iş çevreleri de aktif halde uygulama alanı bulmuşlardır. Dolayısıyla görsellik ön plana çıkmış ve önem

kazanmıştır. Yaratıcılık önem kazanarak bazı web tasarım programlarına olan ilgi ve bilgi artmıştır. Süreçte konuyla alakası olmayan kişiler alana yönelmiş, hatta güzel sanatlar akademilerine başvuruların arttığı gözlemlenmiştir. Bu da herhangi bir yatırım söz konusu olmadan iyi paralar kazanma odağında insanların ilgisini çekmiştir. Bu nedenle okullarda bu konularla ilgili dersler verilmeye başlanmıştır. Günümüzde artık pek çok okulda görsel tasarım ve web tasarımı üzerine birçok ders okutulmaktadır (Çelik, 2005: 41-42).

İnternetin enformasyon iletişimi dışında kuvvetli bir dağıtım ve ticaret ağ gücünün etkisinden söz etmek mümkündür. Tüm firmalar ya da müşteriler tarafından tanınması ile firmaların kendilerini yeni bir alanda tanıtmaya fırsatı yakalamış, var olan ürünlerin internete entegrasyonu yapılırken doğrudan internet üzerinden satış yapılacak ürünlerin tasarlanması da mümkün hale gelmiştir. Bu şekilde maksimum kar odaklı hareket eden şirketler çok daha düşük maliyetle birçok ürünü çok daha kısa zamanda müşteriye tanıtmaya, satmaya ve ulaştırma imkânı bulmuştur. Firmalar artık sadece internet sitesine sahip olmanın değil internet üzerinden gerekli tüm hizmetin verilmesi gerekliliğinin önemini kavramaya başlamışlardır (Akgül vd. , 2007: 175).

İnternet aracılığıyla pek çok kişi iletişim halinde kalabilirken kişiler artık değişik konularda fikirlerini açıkça söyleyebildikleri bir ortamda yaşamlarına devam etmektedir. Evden alışveriş, bankacılık hizmetleri, radyo ve televizyon yayınları, günlük gazete servisleri vb. uygulamalar ile internet, kişilere zaman fırsatını sunan bir platform haline gelmiştir (İnan, 2001: 5).

Bilgi toplumlarında bilgisayar insanları bilgiye ulaştıran en etkili araç olmuştur. 1990'lı yıllarda internet bilgi teknolojilerinin yaygınlaşmasını sağlayan, kültürel, siyasal, ekonomik bütün alanları ilgilendiren geniş bir çerçeveye sahiptir. Toplumsal süreçte demokratik olan internet, aynı zamanda insanları katılıma teşvik eden interaktif yapıyla geliştirici bir özellik taşımaktadır (Akınoğlu, 2002: 11).

İnternetin, eğitimde kullanılmasında öncelikle öğretmenlerin diğer öğretmen ve eğitimcilerle bağlantı kurması bir düşünce zenginliği yaratacağı gibi verdiği öğretimin faydasını maksimize ederek zenginleştirecektir. Zira bu durumda hem öğretmenlerin kendisi hem de hitap ettikleri çevrenin fayda seviyesi ve bilgi birikimleri artacaktır. Artık bilgi ve belgelere uzaklık sorun olmaktan çıkmıştır. Bilgi ve belgeler internet ve bilgisayar aracılığıyla hem daha yakın hem daha rahat elde edilebilir hal almıştır.

Öğretmenler, akademisyenler ve araştırmacılar telekomünikasyon yoluyla uzaktan öğretim yapma olanağı sağlayabilmektedirler (Akınoğlu, 2002: 13).

İnternet esas olarak hem kamu sektörü tarafından hem de özel sektör tarafından finanse edilmektedir. Dolayısıyla hem kamu mal ve hizmetlerinin hem de özel mal ve hizmetlerin özelliklerini taşımaktadır. Optimal çıktı ve optimum seviyede kullanım imkanına erişmek için yeterli sübvansiyon almadıkça internet, yeterli miktarda üretilemez ya da tahsis etkinliğinden söz edilemez. Kullanıcı ücretlerinin finans mekanizması olarak düşünülmesi özel ya da kamu sektöründeki büyük grupların erişimini ve kullanımını daraltabilir. Neticede, bu da dışsallıkların yok olması anlamına gelecektir (Donduran, 2000: 6).

Bugün gelinen noktada bilgisayarlar, merkezi otoriteden ziyade kişilerin gücünü temsil eder hale gelmiştir. Bireyin istediği her an kullanabileceği, elinin altında bulunan ve sürekli gelişen teknolojiyle entegre edilip eş zamanlı kullanılan bu bilgi makinası, insanları bilgiye ve dünyaya ulaşmada sınırsız bilgiye ulaştırmaktadır. Enformasyon çağında hiçbir ortam internetin sunduğu imkânların hiç birini sağlayamamıştır. Günümüzdeki en önemli konulardan biri, internet vasıtasıyla dünyaya bağlanma konusudur. Gelecek ise bu bağlantılarla oluşturulan dünyayı içine alan çok geniş ağıdadır (Akınoğlu, 2002: 13).

1.1.3. İnternetin Tarihsel Süreci

İnternetin gelişiminin ve günümüzde geldiği noktanın anlaşılabilmesi için internetin tarihsel sürecine bakmak gerekmektedir. Bu noktada internetin tarihsel süreci Dünya’da ve Türkiye’deki gelişimi olarak detaylandırılmıştır.

1.1.3.1. Dünyadaki Gelişimi

1843 – 1959 arası dönem: Bilgiyi saklama ve çok hızlı işleme olarak düşünülen internet 1843-1956 dönemindeki teknoloji ile uygulama alanı bulmuştur. Teknolojik altyapının temeline ilişkin örnekler verilmek istenirse; Amerika’da 1844 yılında Samuel Morse tarafından iletilen elektrikli telgraf mesajı ile Alexander Graham Bell’nin 1876 da telefon patentini almasıdır. Ardından Guglielmo Marconi’nin 1896’da ilk pratik radio sistemi ve kısa dalga yoluyla kablosuz iletişimi icat ettiği bilinmektedir. Bu açıdan modern kablosuz teknolojinin temeli ve gelişimi önemlidir. 1901 yılında ilk radyo sinyallerinin Atlantik’in bir uçundan öbür uçuna gönderilmesi üzerine 1907 yılında Rusya’da televizyon teorisi gündeme gelirken, 1914 yılında ilk kez kâğıt arası telefon

görüşmesi ilk kez gerçekleşmiştir. 1939 yılında New York'ta ilk kez sahneye çıkan televizyon 1950 yılında renkli yayına başlamıştır. İnternetin asıl tarihinin 4 Ekim 1957 olduğu söylenmektedir. Rusya ilk yapay uydusu olan Sputnik'i bu dönemde fırlatmıştır. 1958'de verileri bilgisayar (dijital) ortamından telefon (analog) formatına dönüştüren ilk modem Bell Telefon Laboratuvarın'da çalışan iletişim mühendisleri tarafından icat edilmiştir. Modemin icat edilmesiyle gelişen süreç günümüzde teknolojinin ne kadar ilerlediğini göstermektedir (Şimşek, 2010: 9-10).

1960 Dönemi: 1962'de küresel olarak bağlı bulunulan bir sistemde isteyen herkesin herhangi bir yerden data ve programlara erişimini ifade eden "Galaktik Ağ" kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Bilgisayarın gelişimi 1964 yılında ilk bilgisayarlı havayolu rezervasyon sistemi olan SABRE'nin ortaya çıkışıyla önemli bir seviyeye gelmiştir. 1966 da proje önerisi verilen ARPANET (İleri Araştırma Projeleri Ajansı Bilgisayar Ağı)'in önemli bir kısmını bu dönemde anahtarlı paket şebeke oluşturmuştur. 1965 yılında çıkarılan ilk kar amaçlı mini bilgisayarın ardından 1968 yılında daha küçük ve daha düşük ücretli bilgisayarların ortaya çıkmasını sağlayan mikroişlemci icat edilmiştir. 1968 yılında kurulan çip şirketi INTEL, ilk ticari çipi 1971'in sonuna doğru ortaya çıkarmıştır. Ardından IBM (Uluslararası İş Makineleri), 1980 yılında çıkardığı ilk kişisel bilgisayarlarında INTEL mikro işlemcileri kullanmıştır. ARPANET kapsamında ana bilgisayarlar aracılığıyla internetin ilk şekli ve dört merkezli yapılan bağlantı 1969 yılında gerçekleşmiştir. Los Angeles'taki California Üniversitesi (UCLA), Santa Barbara'daki California Üniversitesi (UCSB) ve Stanford Araştırma Enstitüsü (SRI) ARPANET'i oluşturan ilk dört merkez olarak bilinmektedir. Ve sonrasında kısa sürede pek çok merkezdeki bilgisayarlar ARPANET ağına dâhil edilmiştir (Karaduman, 2010: 59). Bu süreçte de internetin doğuşunu 1969 yılı kabul edilecek olursa internetin babası olarak www (World Wide Web) teknolojisini geliştiren Tim Bernard Lee olarak kabul edilmektedir (Çelik, 2005: 37).

Çizelge 1: 1969 Sonrası İnternet Tarihi

Tarih:	Gelişme:
1969	İnternet'in doğum yılı ARPANET
1972	İlk E-posta gönderildi. @ kullanılmaya başlandı.
1973	ARPANET'te uluslararası ilk bağlantı
1979	Usenet: tartışma grupları- ilk UGC (Kullanıcı tarafından oluşturulan içerik)
1983	TCP/IP' ye geçildi. E-posta ve bağlantı sağlayan protokoldür.
1989	İlk internet indeksi yaratıldı.
1989	WWW'un doğum yılı-Tim Berners-Lee-Gopher'dan daha yavaş geliştii.
1990	Cep telefonu ile internet'e erişim sağlandı.
1991	İlk internet arayüzü oluşturuldu. Gopher ile menü üzerinden arama başlandı.
1992	İnternet'ten ulusal çapta işlem yapmayı sunan ilk işletme Delphi kuruldu.
1993	İlk grafiğe dayalı tarayıcı Mosaic geliştirildi.
1994	Amazon ve Yahoo kuruldu.
1997	Blog – john barger / Robot Wisdom. SEO terimi kullandı. İlk doküman yayınlandı.
1998	Google kuruldu.
1999	RSS (Gerçek Basit Dağıtım).
2000	Adwords açıldı.
2001	Wikipedia açıldı.
2003	Myspace
2004	Facebook, flickr ve digg açıldı. Google halka arz edildi.
2005	Youtube açıldı.
2006	Google, youtube'u satın aldı. Twitter açıldı. Facebook herkese açıldı.
2007	İphone piyasaya sürüldü.
2008	Amerika seçim kampanyalarında sosyal medya kullandı.
2009	Youtube, Türkiye' de kapatıldı (2011 tarihinde tekrardan açıldı).
2010	Wikileaks, İpad piyasaya sürüldü.
2011	Google+ açıldı.
2012	İnternetin kısıtlanması

Kaynak: Yücel, 2012

1970 Dönemi: 1970'lere gelindiğinde ARPANET bilgisayar şirketi olabileceğini ortaya koymuştur. Bu dönemde artık pek çok bilgisayar mevcut ağa bağlanabilmekteydi. Ancak interneti oluşturan ARPANET üzerinde farklı sınırlamaların olduğu bilinmektedir; sınırlandırma uygulaması, dış ilişkiler kapsamında ABD'nin tüm bilgilere ulaşması, dileyen herkesin abone olamaması ve bazı ülkeler belirli bilgilere ulaşabilmesidir. İlk e- posta programı ve @ sembolü 1971 yılında ARPANET tasarımcısı Ray Tomlinson tarafından oluşturulmuştur. 1971 yılında Ağ kontrol

protokolü ile çalışılmaya başlanırken 1983’de iletişim kontrol protokolü ARPANET kapsamında kullanılmaya başlanmıştır (Karaduman, 2002: 57-63).

1980 Dönemi: 1980’lerde e-maillerin depolanması gönderilmesi BITNET yapısında gerçekleştirilmekteydi. Bu dönemde ilk bir kaç yıl BITNET’in maliyetlerinin çoğu IBM tarafından finanse edilmekteydi. 1981’de bilgisayar ve e-mail gelişimi sebebiyle IBM kişisel bilgisayarları piyasaya sürme kararı almıştır. ARPANET içinde kullanılan iletişim kontrol protokolü kapsamında IP (İnternet Protokolü) numaraları kelimelere dönüştürülmüştür. Böylece internete daha aktif ve daha kolay giriş yapılabilmekteydi. 1982’de ARPANET’ten bağımsız olarak çalışan IAB (İnternet Etkinlikler Kurulu) geliştirilmiş ve ARPANET’e bağlı çalışan tüm bilgisayarlara TCP/IP kullanılma zorunluluğu getirilmiştir. Akabinde DNS (Alan Adı Sistemi)’in geliştirilmesiyle kullanıcılar artık numara hatırlama zorunluluğundan kurtulmuş ve sunucuya bağlanmak çok daha kolay hale gelmiştir (Kristula, 2001; ISOC, 2001). Zira isim listesi oluşturma işi giderek yoğunluk kazanmış ve DNS’in geliştirilmesiyle süreç daha kolay ilerlemiştir (Işıklı, 2001: 9).

1990 Dönemi: 1990 yılında ARPANET’in kullanımdan kaldırılması neticesinde yerine ABD, Japonya ve bazı doğu ülkelerindeki omurgalar internete dâhil edilmiştir (Derebaşı, 1999). 1990’da ARPANET’in yerini alan NSFNET(Ulusal Bilim Vakfı Ağı) internetin yaygın kullanımını sağlamıştır. Görüldüğü üzere bu dönemlerde ağ yapısında büyük değişiklikler yapılmamış olmasına rağmen, en büyük değişiklik kullanıcı sayısındaki artış olmuştur (Kristula, 2001; ISOC, 2001). 1990’larda IBM kendini geliştirmiş ve sınırlarını genişletmiştir. ABD’de devlet desteği alan bu gelişme özelleştirme sürecini başlatmıştır. 1991 yılında internet kaynaklarına erişimde büyük kolaylık sağlayan GOPHER kullanıma sunulmuş ve böylece kullanıcının istediği kaynağa, kaynağın internet adresi bilinmeksizin erişme imkânı sağlanmıştır (Derebaşı 1999). Ortak bir ağ altında birleşen bilgisayarlar kullanıcıya dünyanın bir ucundan diğer ucuna ihtiyaç görülen bilgiye kolay erişim, mesajların ve datanın pek çok kullanıcıya değişik tokuşu gibi kolaylıkları sağlamıştır (Şimşek, 2002: 10). Teknolojik gelişim 1992 yılında Finli şirket Nokia’nın kısa mesaj hizmetiyle artmıştır. Yine aynı yıl içerisinde internet üzerinden ticaret yapına yasayla izin verilmiştir. 1993 yılında Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası da internet kullanmaya başlamıştır. 1994 yılında internet üzerinden mal ve hizmet alım satımı, mağazalar internette şube açmış, sipariş alımları

başlamış ve ilk sanal banka olan First Virtual açılmıştır. İnternetin insanların hayatını kolaylaştıran bu gelişmelerinin yanında küresel elektronik pazaryeri ve güvenlik sorunları gündeme gelmiştir. İnternet 1994 yılında YAHOO ile yeni bir döneme girmiş ve başarılı bir arama motoruna sahip olmuştur. 1995 yılında NSF (Ulusal Bilim Vakfı)'nın internet omurga işletmeciliğinden çekilmesiyle internet omurga işletimi tamamen özel işleticilere geçmiştir. İlk e-mail hizmeti 1996 yılında Hotmail tarafından ücretsiz olarak hizmete sunulmuştur. YAHOO'dan sonra 1998'de yeni bir arama motoru olan GOOGLE son versiyonuyla piyasa adım atmış ve kısa süre içerisinde çok daha popüler bir arama motoru olmuştur (Torlak, 2010).

2000'li Yıllar: 2000'li yıllarda internetin kullanıcılarına sağladığı ücretsiz konuşma fırsatı SKYPE yazılımıyla gerçekleştirilmiştir. 2004 yılında insanların birbirleriyle rahat iletişim kurabilmeleri amacıyla sosyal ağ platformu olan FACEBOOK Mark Zuckerberg tarafından geliştirilmiştir. 2005 yılında kullanıcıların ücretsiz sınırsız özgürce video izleyip paylaşabileceği internet portalı YOUTUBE Chad Hurley, Steve Chen ve Jawed Karim tarafından kurulmuştur. GOOGLE arama motorunda 1998 yılında 26 Milyon indekslenen sayfa sayısının 2000'de 1 milyar, 2008'de ise bu sayının 1 trilyona ulaştığı bilinmektedir. FACEBOOK'un dışında kullanıcılara 2006 yılında mikro blog sitesi olarak TWİTTER kullanıma sunulmuştur. Sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla insanlar arasındaki iletişim artarken kişiler aynı zamanda hızla gelir artışı sağlamışlardır (Torlak, 2010).

1.1.3.2. Türkiye'deki Gelişimi

1980'li yıllarda genel amaçlı kullanım olarak düşünülen ve bu amaçla geniş alana yayılan bilgisayar ağlarından üniversiteler önderliğinde EARN (Avrupa Akademik ve Araştırma Ağı)'ün Türkiye uzantısı olarak bilinen TÜVAKA (Türkiye Üniversiteler ve Araştırma Kurumları Ağı) kurulmuştur (Çağiltay, 1997: 24).

Türkiye, internete ilk olarak 1986 yılında tanışmıştır. Bu süreçte önce Ege Üniversitesi daha sonra Anadolu Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi ile bağlantı sağlanmıştır (İnan, 2007: 7).

12 Nisan 1993 yılı Ankara Washington arasında kurulan kiralık hat bağlantısı dâhilinde Türkiye'nin internet teknolojisiyle tanıştığı tarih olarak gösterilmektedir (Üstün, 2001: 10). Genel olarak 1990'ların başına geldiğimizde kullanılan ağların ihtiyaçları karşılayamadığı görülmüştür (Çağiltay, 1997: 24). Bu sebeple Nisan 1993'te

ODTÜ üzerinden ikinci internet bağlantısı zorunlu hale gelmiş ve gerçekleştirilmiştir. 1994 yılında Türkiye’de internet yaygın kullanılmaya başlanmış, bunun üzerine Ege Üniversitesi üzerinden 64kbps hızında ikinci internet bağlantısı sağlanmıştır. 1995 yılında Bilkent Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi bağlantıları yapılırken 1996 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi bağlantıya dâhil edilmiş, 1999 yılında ise Anadolu Üniversitesi bağlantıyı sağlanmıştır. 1993-1996 sürecinde artık üniversitelerin pek çoğu ODTÜ üzerinden internete bağlanmayı gerçekleştirmiş ve kullanıma başlamıştır (İnan, 2000: 65-66; Odabaşı, 2002: 10-11).

İnternet kullanımının her geçen gün artmasıyla başta kullanılan TR-NET’in verdiği internet hizmeti yetersiz kalmış ve bu yüzden 1996 yılında TURNET hizmete sunulmuştur (Çağiltay, 1997: 25). Akabinde 1997 yılında akademik bilgi sağlayan ULAKNET(Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi) üniversitelerarasında bağlantı hızını artırarak kullanıcıların hizmetine sunulmuştur (Odabaşı, 2002: 10-11).

Özetle; Türkiye’nin internet çıkışı sağlayan merkezler şunlardır (Parlak, 2005: 30):

- Üniversiteler ve Akademik kuruluşlar için ULAKNET,
- Ticari kuruluşlar ve internet sağlayıcıları için TTNET,
- Bazı özel şirketler ve servis sağlayıcıların kullandıkları firmalar için yurtdışı internet çıkışı sağlayan TTNET ve İnternet erişim noktası anlaşması,
- Bunların dışında kalan diğer bağlantılar.

Tüm bu servis sağlayıcılar internet kullanımının yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Çizelge 2: Dünya'da İnternet Kullanım İstatistikleri

BÖLGE	İNTERNET KULLANICILARI (milyon)		BÜYÜME
	Aralık 31, 2000	Haziran 30, 2012	2000-2012
AFRİKA	4,5	167,3	3,606.7%
ASYA	114,3	1076,6	841,90%
AVRUPA	105	518,5	393.4%
ORTA DOĞU	3,2	90	2,639.9%
KUZEY AMERİKA	108	273,7	153.3%
LATİN AMERİKA	18	254,9	1,310.8%
AVUSTRALYA	7,6	24,2	218.7%
TOPLAM	360,6	2405,2	566.4%

Kaynak: Internetworldstats, 2013.

1.1.4. İnternet Kullanımının Avantaj ve Dezavantajları

İnternet şüphesiz hayatımızı kolaylaştıran ve sürekli gelişme gösteren modern dünyanın en önemli teknolojik gelişmesidir.

Herkes internetin küresel faydalarından bahsetmektedir. İnternet insanlar arasındaki iletişimi hızlandırmış ve aradaki iletişime süreklilik getirmiştir. Zira insanlar chat, e-mail, sosyal paylaşım siteleri ağlarıyla daha kolay, daha rahat ve sürekli iletişim halinde olabiliyor. Bu da internetin insanların sosyal ağlardaki alternatiflerini arttırmakta ve insani ilişkileri geliştirdiğini göstermektedir.

Aynı zamanda insanlar zamanlarını etkin kullanabilmektedirler. Hem zaman tasarrufu sağlamaktadırlar hem de zamanlarını internet üzerinden oynayabildikleri oyunlar ve paylaşımlarla eğlenceli bir şekilde aktif olarak geçirebilmektedirler. Ancak bu durumu olumsuz olarak değerlendiren çevreler de bulunmaktadır. Güvenlik zafiyetleri yaşanıyor olsa da gelişen teknoloji bu sorunu da tamamen kısa sürede yok edecektir. Ki yakın dönemde bu konuda ciddi aşamalara gelinmiştir. Özellikle genç kullanıcıların hayatlarına zarar veren uygulamaların bertaraf edilmesi öncelikli hedef olmuştur.

Özetle; birkaç soruna rağmen internet kullanımının avantajları açıkça dezavantajlarından oldukça fazladır (yourmaindomain, 2013).

İnternetin olumlu yönlerini sıralayacak olursak;

- Sanal bir banka (paypal.com), sanal bir devlet (turkiye.gov.tr), sanal bir mağaza (Örn: gittigidiyor.com, ebay.com)'dır.
- Uzaktan çalışma, eğitim, bilgiye erişim kolaylığı.
- Elektronik posta yoluyla elektronik nesne değişimi dünya da yaklaşık 160 ülke arasında gerçekleştirilebilmektedir.
- Elektronik arşiv, veri tabanı ve kütüphanelere hızlı erişim gerçekleştirilebilmektedir (Örn: wikipedia.org).
- İstenilen bilginin, nesnenin bulunması amacıyla tarama mekanizmaları sağlanmaktadır.
- Kullanıcılarına resim, ses, video alternatifleri sunabilmektedir. (Örn: facebook.com, twitter.com, youtube.com).

- İnsanların kolayca haberleşmelerini sağlama, yardımlaşma, farklı görüşleri belirtme ve tartışma ortamının oluşmasını sağlamaktadır. Zira bu sebeple internet bir iletişim aracıdır (Örn: msn,irc,skype).
- Elektronik yayın yapma imkânı sunulmaktadır (Karaduman, 2002: 62-63; Kalenderoğlu, 2012).

İnternetin olumsuz yönlerini sıralayacak olursak;

- İnternette geçirilen uzun süre sebebiyle zaman kaybı olarak görülebildiği gibi internetin bağımlılık yaptığı bilinmektedir.
- İnsanların birbirleriyle olan iletişimlerini sanal hale dönüştürmek suretiyle yüzyüze görüşmeleri azalmıştır.
- İnsanların fiziksel, zihinsel ve ruhsal olarak olumsuz yönde etkilediği savunulmaktadır.
- İnternet üzerinden yapılan ticaretin illegal sebeplere dayanarak olumsuz etkilenmesi.
- İnternet üzerinden yasal olmayan oyunların oynanması ve maddelerin kullanılması daha yaygın hale gelmektedir (Kalenderoğlu, 2012).

İnternetin tüm bu olumlu ve olumsuz yönleri herkes tarafından tartışılmaktadır. Fakat internetin her geçen gün insan hayatındaki öneminin artması da yadsınamaz bir gerçektir.

1.2. Elektronik Ticaret ve Kapsamı

Elektronik ticaretin tanımı hakkında farklı görüşler mevcuttur. Görüşlerin farklı olması ise elektronik ticaretin farklı araçlar kullanılarak yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bu bölümde elektronik ticaret tanımlanarak elektronik ticarete kullanılan araçlar ve elektronik ticaretin türleri açıklanmıştır.

1.2.1. Elektronik Ticaretin Tanımı

Elektronik ticaretin ne anlama geldiği konusunda gerek ülkelerin kendi kuruluşlarının gerekse uluslararası kuruluşların yaptığı birden fazla tanım bulunmaktadır. Kimilerine göre; elektronik araçlarla yapılan bütün ticari işlemler elektronik ticaret kapsamında değerlendirilirken, kimilerine göre de yalnızca internet gibi açık ağlar aracılığıyla yapılan işlem ve ödemeler elektronik ticaret olarak geçmektedir (Ongun, 2006: 19). Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir;

OECD tarafından elektronik ticaret; genel olarak kişilerin ve organizasyon yapılarının sayısal verilerle yazılı metin, ses ve görüntünün işlenmesi ve ilgili yerlere aktarılmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bütün ticari faaliyetler şeklinde tanımlanmaktadır (Fidanlıgöl, 2006: 22).

Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'ne göre ise E-Ticareti mal ve hizmet tedarikinin, üretiminin, reklamının, satışının ve dağıtımının telekomünikasyon ağı üzerinden gerçekleştirilmesidir (Öngören, 2005: 54).

Avrupa Komisyonu, 1997 yılında elektronik ticareti, işletme faaliyetlerinin elektronik ortamda yapılması şeklinde tanımlamıştır. Bu faaliyetler genel olarak metin, ses ve video verilerinin elektronik ortamda işlenmesi ve yine elektronik ortamda aktarılması şeklinde sıralanabilmektedir. Bu boyutuyla elektronik ticaret mal ve hizmetlerin alımlarının ve ödemelerinin sayısal olarak gerçekleştirilmesini kapsamaktadır. Bu faaliyetler hem tüketici malları, spesifik ekipmanları hem bilgi, finansal ve yasal hizmetleri ve hem de sağlık, bakım ve eğitim gibi geleneksel faaliyetleri içermektedir (Canpolat, 2001: 13).

Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL) e-ticareti, ticari faaliyetler bünyesinde tüm verilerin, Elektronik Veri Değişimi (EDI), internet, elektronik posta gibi yöntemlerle birlikte, telekopi ve faks gibi daha çok anlaşılabilen veri iletim yöntemlerinin kullanılarak elektronik ortamda aktarımı olarak tanımlamaktadır (Altun, 2005: 3).

İngiltere Ticaret ve Sanayi Bakanlığı ise elektronik ağ aracılığıyla, tedarik zincire ait herhangi bir dalında, bir kurum içinde ya da kuruluş, işletmelerle tüketiciler, kamu ile özel sektör işbirliği ile bir ödeme yapılarak ya da yapılmadan meydana gelen bilgi paylaşımı olarak tanımlamıştır (akademik bilişim, 2007).

Türkiye E-ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK)'na göre e-ticaret; kişilerin ve kurumların kullandığı internet ya da sınırlı sayıda kullanıcı tarafından kullanılan İtranet yazı, ses ve görüntü şeklindeki sayısal bilgilerin işlenmesi, iletilmesi ve saklanması temeline dayanan ve bir kalitesini yükseltmeyi amaçlayan ticari faaliyetlerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Gençay, 2005: 17-18).

Yapılan bir faaliyetin e-ticaret alanına dahil edilebilmesi için bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Öncelikle faaliyet elektronik ortamda yapılması gerekir. İki veya daha fazla kişi veya şirketler arasında mal veya hizmet alım satımı

gerçekleşmelidir. Ayrıca metin, ses ve görüntü gibi sayısal bilgilerin işlenmesi ve kaydedilmesi temeline odaklı olup bir değer kazandırmayı hedeflemesidir (Demir, 2013). Bununla birlikte, e-ticaret ile ilgili olarak bilgi teknolojileri ve otoyolu iletişim teknolojileri gibi birbirini destekleyen terimlerdir. Dolayısıyla, e-ticaretin elektronik ortamda gerçekleşmesi ticari faaliyetlerin nerede başlayıp nerede bittiğini belirlemek güç olmaktadır. Buna göre elektronik ticaretin kapsamı, diğer bir deyişle internet ve intranet kullanılarak ortaya çıkabilecek iş ve ticaret faaliyetleri şu şekilde sıralanabilir (Karaca, 2006: 15):

- Mal (taşınır, taşınmaz) ve hizmetlerin (bilgi servisleri, danışmanlık, finans, hukuk, sağlık, eğitim, ulaştırma v.b) elektronik alışverişi,
- Üretim planlaması yapma ve üretim zinciri oluşturma,
- Tanıtım, reklam ve bilgilendirme,
- Sipariş verme,
- Anlaşma yapma,
- Elektronik banka işlemleri ve fon transferi,
- Elektronik konşimento gönderme,
- Gümrükleme,
- Elektronik ortamda üretim izleme,
- Elektronik ortamda sevkiyat izleme,
- Ortak tasarım geliştirme ve mühendislik,
- Elektronik ortamda kamu alımları,
- Elektronik para ile ilgili gelişmeler

1.2.2. Elektronik Ticaretin Araçları

Elektronik ticaretin tanımlarında da yer aldığı üzere internet araçları, telefon, faks, televizyon ve diğer dijital araçları, kredi kartları, elektronik veri alışverişi gibi birçok elektronik araçları bu kapsama alabiliriz (Yumuşak, 2000: 3).

1.2.2.1. Telefon, Faks ve Televizyonun Kullanımı

Telefon, klasik bir elektronik ticaret aracı olup ticari faaliyetlerde en çok kullanılan araçtır. İşletmeler ticari bağlantılarını siparişlerini, ödeme seçeneklerini ya da alacak hesaplarını yıllarca telefon ile gerçekleştirmişlerdir. Hızla gelişen internet, cep telefonları ve kablosuz veri iletim araçlarının yaygınlaşması telefonun, internet gibi

esnek ve interaktif olmasına rağmen, yavaş yavaş ihtiyaç duyulmayacak bir araç haline getirmiştir (Altun, 2005: 8).

Ticari işlemlerde eskiden sık olarak kullanılan posta faaliyetlerinin yerini faks yoluyla çok çabuk bir iletişim kurulmakta ve doküman alışverişi meydana gelmektedir. Faks interaktif olmasına rağmen, döküman görüntü kalitesinin iç acıcı olmaması sebebiyle başka e-ticaret araçlarına göre fiyatı daha yüksektir. Yine de faks iş hayatında ticari iletişim açısından çok önemli bir araçtır (Bal, 2001: 30).

Elektronik araç olarak televizyon yaygın bir şekilde kullanılmasına rağmen uydu bağlantılı olmadıkça sadece tek yönlü bir iletişim aracıdır. Ancak reklam ve pazarlama taktikleri sayesinde evde alışveriş olanağı sağlamakta olup günümüzün kablolu televizyonları sağladıkları ilave kanallar ve getirdikleri yenilikleri ile e-ticareti ciddi biçimde artırmaktadır (Gençay, 2005: 19).

1.2.2.2. Elektronik Ödeme ve Para Transferleri Sistemleri

Bu sistemler içlerinde barındırdıkları kolaylıklardan dolayı e-ticaretin kullanılmasını kolaylaştırmış ve dolayısıyla Elektronik Ödeme ve Para Transferleri Sistemleri e-ticaretin vazgeçilmez bir parçası haline gelmeye başlamıştır (Canpolat, 2001: 16). Bu sistemde insanlar, evlerinden veya ofislerinden çıkmadan bilgisayar aracılığıyla şahsına ait bankacılık işlemlerini (ödeme, havale, para çekme-yatırma, menkul kıymet alım satımına olanak veren kredi kartları, ATM ve POS makineleri) kolaylıkla yapabilmektedir (Altun, 2005: 9). Tüm bunların yanında bu sistemlerin sadece para transferlerinde kullanılmasından dolayı belirli bir alana hitap etmesi gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır (Semerci, 2007: 24).

1.2.2.3. Elektronik Veri Değişimi (EDI)

EDI, iki kuruluşun insan etkenini aradan çıkararak ağlar aracılığıyla kendi aralarında yaptıkları bilgi alış-verişini sağlayan önemli bir e-ticaret aracıdır. EDI açık ağlardan farklı olarak izinli kullanıcılara açık olması nedeniyle, özel bir telekomünikasyon alt yapısı ve formlar gerektirdiğinden çok güvenli bir sistemdir (Özel, 2006: 37).

EDI bilgilerin elektronik ortamda değişimine imkân vermesinden dolayı zaman ve işlem maliyetlerinde azalma sağlamanın yanı sıra, bireysel hataların tamamına yakını ortadan kaldırmaktadır. Bununla birlikte EDI bilgilerin elektronik ortamda paylaşılmasını sağladığından, paylaşım ayrılan zamanı kısaltmakla beraber, işlemlerde

tekrara düşülmesinin önüne geçerek olası hataların da önlenmesini de sağlamaktadır (Uzunoğlu, 2002: 26).

1.2.3. Elektronik Ticaretin Türleri

Elektronik ticaret, değişik kişi ve kurumlar arasında gerçekleştirilmektedir. E-ticareti; ticaretin dayandığı ortamın niteliğine, gerçekleşme şekline ve katılımcılarına göre üçe ayırmak mümkündür.

1.2.3.1. Elektronik ticaretin Gerçekleştiği Ortama Göre

E-ticareti gerçekleştiği alanlara göre iki farklı şekilde sınıflandırmak olasıdır. Bunlar işletme içi kapalı sistemler ve internet gibi açık ağlardır. 1970'lerden beri işletmelerin kendi aralarında bilgi değişimine imkân veren EDI ile ATM (Otomatik Para Çekme Makinası) kartları kullanımı işletme içi kapalı sistemlere örnek olarak düşünülebilir. Ancak EDI taşıdığı niteliklerden (standart formlar, donanım ve bağlantı maliyetlerinin yüksekliği, özel bir telekomünikasyon altyapısı vb.) dolayı açık ağlar gibi pek yaygınlaşmamıştır (Uzunoğlu, 2002: 37). Açık ağlar ise bireylerin ve kurumların internette gerçekleştirdikleri ticarettir. İnternet teknolojisi, elektronik ticareti günümüzdeki popülerliğine ulaştıran en önemli etkidir (Karaca, 2006: 27).

1.2.3.2. Elektronik ticaretin Taraflarına Göre

Elektronik ticaretin taraflarını baz alan bir sınıflama yapıldığında karşımıza beş farklı elektronik ticaret çeşidi çıkmaktadır. Bunlar; işletmeler arası, işletmeler ile tüketiciler arası, işletmeler ve devlet arası, tüketici ile devlet ve tüketici ile tüketici arasında yapılan elektronik ticaret türleridir (Topçu, 2006: 55).

- İşletmeler Arası Elektronik Ticaret (B2B)

Birçok alım-satım yapan firmanın internet ortamında bir araya gelerek ticari işlemlerini gerçekleştirdikleri ticaret şekline işletmeler arası elektronik ticaret denir. B2B, bir mal veya hizmetin sipariş aşamasından satış sonrası hizmetlerine kadar ticaretin içinde barındırdığı bütün faaliyetlere (pazarlama, satış, sigorta, nakliyat, fatura, ödeme vb.) yönelik bilgi ve belgelerin firmalar arasında karşılıklı olarak web siteleri üzerinden paylaşılmasının sağlanması yoluyla yapılmaktadır (Uygur, 2010: 27).

- İşletmeler ve Tüketiciler Arasında Elektronik Ticaret (B2C)

Tüketicilerin firmaların elektronik mağazalarından yaptıkları alışverişler ve bu alışverişler sırasında kullandıkları ödeme yöntemleri işletmeler ve tüketiciler arasındaki

e-ticaretin temelini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra elektronik bankacılık, sigortacılık, danışmanlık gibi hizmet sunumları da bu kapsamda değerlendirilmektedir (Kırveli, 2006: 74).

- Tüketiciler Arasında Elektronik Ticaret (C2C)

Tüketiciler arasında gerçekleştirilen e-ticaret, tüketicilerin ticari amaç dışında sahip oldukları ürünleri satarak değerlendirme ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Tüketicilerin kendi arasında gerçekleştirdikleri bu mal alım-satım işlemine web siteleri aracılık etmektedir. Bunlara örnek olarak açık artırma siteleri, hizmet ve iş bulma siteleri, web tabanlı iletişim siteleri gösterilebilir (Fidanlıgöl, 2006: 33).

- İşletmeler ve Devlet Arasında Elektronik Ticaret

İşletmeler ve devlet arasında gerçekleştirilen elektronik ticaret uygulamaları her geçen gün artmaktadır. Kamu kuruluşları ve işletmeler arasında yapılan ticari işlemler, vergileme ve gümrük işlemleri, kamu ihalelerinin duyurulması, sosyal güvenlik ve istatistik verilerinin elektronik ortamda izlenmesi ve düzenlenmesi bu uygulamalar arasında yer almaktadır (Uzunoğlu, 2002: 41).

- Tüketiciler ve Devlet Arasında Elektronik Ticaret

Vergilendirme, tüketicinin korunması gibi uygulamalar vatandaş ve devlet arasında gerçekleştirilen e-ticaret kapsamında yer almaktadır (Canpolat, 2001: 19). Bu konu daha çok e-devlet uygulamasını içermektedir. E-devlet, devlet tarafından yapılan bir kısım işlemlerin elektronik ortamda gerçekleştirilmesidir. Vergilendirme ve sosyal güvenlik bilgilerinin izlenmesi, kamu ihalelerinin düzenlenmesi, kamu kurumları tarafından verilen izinlerin denetlenmesi, gümrükleme, sigortacılık gibi işlemlere ait bilgilerin takibi ve bazı hukuki düzenlemeler e-devlet kapsamında gerçekleştirilen işlemlerin bir kısmını oluşturmaktadır (Tarakcı, 2006: 25).

1.2.3.3. Elektronik ticarete Konu Olan Mal ve Hizmetlere Göre

Geleneksel anlamda ticarete, ticarete konu ürünler ikiye ayrılmaktadır. Birincisi fiziki bir yapısı ve varlığı olan mallar, ikincisi ise daha çok hizmet olarak kabul edilen, fiziki bir yapısı olmayan ürünlerdir. Ticarete konu olan mallara örnek olarak; televizyon, gıda, kitap, makine, otomobil vb. ürünler gösterilebilmektedir. Bunların elektronik ortamda reklamı, sigortası ve satışı gerçekleştirilebilmekte, ancak teslimleri mümkün değildir. Bu sebeple satışı elektronik ortamda gerçekleşse bile teslimlerinin geleneksel yollarla yapılması gerekmektedir (Ongun, 2007: 32).

Fiziki niteliğe sahip olduğu halde sanal ortama aktarılabilirdiği için teslimi de e-ticaret yoluyla yapılabilecek kitap, dergi, CD (Kompakt Disk), kaset gibi ürünler de vardır. Literatürde taşınabilir ürünlerin e-ticarete konu olması durumunda “dolaylı e-ticaret” kavramı kullanılmaktadır. Bu tür e-ticarette malların siparişi sanal ortamda yapılmakta, teslimi ise posta veya kurye aracılığıyla yapılmaktadır. Taşınmaz ürünlerin e-ticarete konu olması durumunda ise “doğrudan e-ticaret kavramı” ortaya çıkmaktadır. Bu yöntemde sanal diyebileceğimiz mal ve hizmetlerin siparişi, ödemesi ve teslimi yine sanal ortamda yapılmaktadır (Gençay, 2005: 41).

1.2.4. Elektronik Ticarete Ödeme Şekilleri

E-ticarette ödemeler kredi kartı, elektronik (dijital) para, elektronik çek gibi ödeme araçları veya internet bankacılığı aracılığı ile yapılmaktadır. Ayrıca, internet harcamalarının servis sunucusu ISS (Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü) faturalarına yansıtılması, telefon faturalarına yansıtılması ve akıllı kart kullanılması gibi yöntemler de kullanılmaktadır (Öz, 2005: 176).

1.2.4.1. Kredi Kartı

Tüm dünyada standart bir ödeme altyapısının ve geniş bir kullanıcı kitlesinin olması kredi kartlarını elektronik ticarete en çok kullanılan ödeme aracı olmasını sağlamıştır. SSL (Güvenli Yuva Katmanı) ve SET gibi bilgilerin şifrelenmesini sağlayan sistemler ile kredi kartıyla yapılan alışverişlerin güvenliği sağlanmakta ve kredi kartı bilgilerinin üçüncü kişilere geçişi engellenmektedir (Erbaşlar ve Dokur, 2008: 28).

1.2.4.2. Akıllı (Smart) Kart

Elektronik ticarete kullanılan ödeme araçlarından biri de akıllı kart sistemidir. Bu kartlarda özel bir mikro chip bulunmaktadır. Micro chip sayesinde akıllı kartlara para, elektronik olarak kopyalanmakta ve kopyalanan miktar kadar hesaptan indirilmektedir. Bu işlemi banka otomatik olarak gerçekleştirmekte olup para, chip kartlar arasında yer değiştirmektedir (Semerci, 2007: 33).

1.2.4.3. Elektronik Para

Elektronik para, her geçen gün potansiyeli artan e-ticaret işlemlerini kolaylaştırmak için geliştirilen ve sadece elektronik ortamda kullanılabilen bir para birimidir (Özel, 2006: 19). Bu sistemde kişiler elektronik para hizmeti sunan

şirketlerden özel yazılımları satın almakta ve o şirketle anlaşmalı bankada hesap açtırmaktadırlar. Böylece bilgisayarlarına yükledikleri yazılımlar sayesinde anlaşmalı olan mağazalardan elektronik para aracılığı ile sanal alışveriş yapabilmektedirler (e-ticaretmerkezi, 2013).

1.2.4.4. Elektronik Çek

Elektronik çek, e-ticarette nakit para kullanmak istemeyen kişilerin alışverişini kolaylaştıran bir ödeme sistemidir. Gerçek çekin sanal bir karşılığı olan elektronik çek, gerçek çekten dijital imza ile ayrılmaktadır. Elektronik çek ile yapılan e-ticaret işlemlerinde güvenlik sistemi dijital imza ile sağlanmaktadır. Dijital imza, alışveriş esnasında kullanılan bilgilerin sadece alıcı ve satıcı tarafından okunmasını sağlamakta, bu bilgilerin başkalarının eline geçmesini ya da başkaları tarafından değiştirilmesini engellemektedir (Söylemez, 2006: 58).

1.2.4.5. Diğer Ödeme Araçları

Elektronik ticarete kullanılan araçlar gelişen teknolojiyle birlikte artmaktadır. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz (Erbaşlar ve Dokur, 2008: 29);

- Escrip: Bu sistem başış ödemeleri gibi az miktardaki özel ödemeler için kurulmuştur.
- IPIN: Bu sistemde internet harcamaları ISS faturalarına yansıtılmaktadır.
- PCPay: Smart Card' lı bir sistemdir.
- ECharge My Phone: Telefon faturasının eklendiği bir sistemdir.
- First Virtual: Bu sistemde ödemeler üçüncü bir kuruluş tarafından toplanıp, ilgililere dağıtılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İNTERNET KULLANIMININ VERGİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

İnternet, bilgi teknolojisinin gelişimiyle birlikte bilgisayarlar arası iletişimi sağlayan önemli bir kavram haline gelmiştir. Bu sayede internet bireyler, şirketler ve kamu sektörü arasında yeni bir ilişki platformu yaratmıştır. Ortaya çıkan bu durum hem bireylerin kamu sektörüyle uyumunu, hem de yasal zorunlukları olan vergiyi kapsamaktadır (Vasconcellos ve Rua, 2005). Dijital ürünler fiziksel ürünlerin yerini alması ülkelerin gelir kaybı sorununu ortaya çıkaracaktır. Malların doğrudan elektronik ortamdan tüketiciye ulaştırılması ithalatçıyı ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla internetin uluslararası ticarete kullanımının artması ülkelere vergilendirme konusunda ciddi problemlere neden olmaktadır (Teltscher, 2000: 23). Bunun nedeni ise dijital alanın sınırlarının belirlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu konuyla ilgili “Elektronik Ticaret İçin Eylem Planı” başlığı altında 1998 yılında OECD üyeleri tarafından kabul görülen bu eylem planında alıcı ve satıcının güvenliğini sağlamak, dijital pazarların temel kurallarını belirlemek ve e-ticaret için altyapı sistemi oluşturmayı amaçlamışlardır. Elektronik ticaretten kaynaklanan dolaysız vergiler ve tüketim vergilerinin ve vergi idarelerinin yeniden yapılandırılması konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca, OECD diğer konular için ise çalışmalara devam etmektedir. Bunlar (OECD, 2012):

- Tüketicileri korumak,
- Gizliliği yükseltecek teknolojileri ve kullanıcı eğitimi ve online gizlilik sorunları hakkında farkındalık yaratmak,
- Sözleşme hukuku, sigorta ürünlerinin elektronik teslimatı, finansal hizmetlerde sınır ötesi ticaretin elektronik ticaret üzerindeki etkilerini araştırmak,
- Kırsal ve kentsel alanlarda uygun maliyetlerle yüksek bant genişliği ile bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimi incelemek,
- Gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı, elektronik ticaret için ihtiyaç ve kısıtlamaları araştırmak.

Şüphesiz ki elektronik ticaret internet üzerinden yapılan faaliyetlerden en önemlisi ve bu ülkelerin vergi tabanlarını daraltmaktadır. 1999 yılında 1 trilyon dolar olarak ifade edilen elektronik ticaretin büyüklüğü 2006 yılında 2,5 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Bruce, Fox ve Luna, 2009; Griffiths, 2012). Elektronik ticaretin işlem hacminin artmasında dolayı devletler artık elektronik ticaretle ilgili gerekli yasal düzenleme ve teknik alt yapıyı kurmak zorunda kalmışlardır (Teltscher, 2000: 1). Vergi, bireyler için devlet tarafından alınan zorunlu bir ücret olduğu için vergi gelirlerinin artırılması konusunda gönüllülük en önemli konudur. Bireylerin vergi ödeme konusunda ne kadar çok gönüllü olursa vergi gelirleri de o oranda artmış olacaktır. Bu sebepten ötürü vergisel sürecin kolay ve hızlı olması bireylerin vergi ödeme isteğini arttırıcı bir etken olacaktır (Paltridge ve Ypsilanti, 1997; ITU, 1999; Cuillier ve Piotrowski, 2009).

İnternet üzerinden bireyler vergi konusunda yoğun bir şekilde bilgilendirilmektedir. Bu bilgiler verginin nerede, nasıl, ne zaman beyan edileceği ve ödeneceği konuları da dâhil olmak üzere birçok bilgiyi kapsamaktadır. Dolayısıyla bireyler sadece bilgi almakla kalmayıp aynı zamanda internet üzerinden vergi ödemesini de gerçekleştirebilmektedir (Rains, Febres ve Martin, 1997; Chen, 2010). Vergi ile ilgili işlemlerin internet üzerinden yapılması vergi idarelerinin hizmet kalitesini de olumlu yönde etkilemiştir. İnternet kullanımının artışı aynı zamanda vergi toplama sürecinde, vergi idarelerinin evrak hazırlama ve ödeme konularında kırtasiyeciliği azaltarak hem maliyeti düşürmekte hem de zaman tasarrufu sağlamaktadır (Hotunluoğlu ve Özçağ, 2012: 354-366).

2.1. İnternetin Kullanımının Vergilendirilmesinin Gelişimi

Son yıllarda internetin vergilendirilmesi ile ilgili olarak çeşitli görüşler ortaya atılmaktadır. Popüler bir görüşe göre internet üzerinden alınan vergi kalıcı olarak yasaklanmalıdır. Bu görüşe göre internetin vergilendirmesi altın yumurtlayan tavuğu kesmek gibidir.

Öte yandan bir kısım ise, internet üzerinden satışlarda vergi alınmamasından dolayı internet şirketlerinin haksız bir üstünlük sağladığını savunmaktadır. Dolayısıyla bu da internet satışlarının yükselmesini sağlamakta, devletin vergi kayıplarını da artırmaktadır. 2 Şubat 2000 tarihinde ABD’de bir Senato Bütçe Komitesinde birkaç

senato üyesi internetin vergilendirilmesinin iş hayatındaki rekabeti ve devlet gelirleri açısından önemine işaret etmişlerdir (Serrett v.d. 2002: 13).

Vergi uzmanı olan Charles McLure, 2 Şubat 2000 tarihindeki senato görüşmelerinde e-ticaretin vergilerden muafiyetine karşı bazı görüşlerde bulunmuştur.

Bunlar;

- Elektronik ticaret tıpkı diğer ticaretler gibi vergilendirilmeli,
- Tüm uzak satışlar devlet tarafından vergilendirilmeli
- Satış ve kullanım vergileri varış yeri esas alınarak vergilendirilmeli,
- İşletmelerin satış vergisi uyum yükünü ortadan kaldırmak için devlet bir araç bulmalıdır.

Vergileme prensibi olarak belirtilen varış ülkesi ilkesi, mal ve hizmetin üretildiği kaynak ülkesinin vardığı ülkenin vergilerine tabi tutulmasıdır (Pehlivan, 2010:140). Uluslararası ticarete özellikle dolaylı vergilerde uygulanan destinasyon prensibi bütün dünya ülkeleri tarafından kabul edilmiştir. Dolayısıyla vergileme hakkı varış ülkesine bırakılmaktadır (Eraslan, 2008). Ülkemizde de varış yeri ilkesi esas alınarak vergileme uygulamaları devam etmektedir.

İnternetin vergilendirilmesi konusundaki endişelere cevaben ITFA (İnternet Vergi Özgürlüğü Yasası) çıkarılmıştır. ITFA aşağıdaki özellikleri içermektedir (house, 2013);

- İnternetin özel vergilendirmesinde 3 yıllık bir moratoryum: Bu moratoryum devlet veya yerel yönetimler tarafından internetin vergilendirilmesini önlemek için hizmet vermektedir. Zaten daha öncesinde de belirli eyaletler bunun için adımlar atıyordu, fakat 1 Ekim 1998, internet kullanımının vergilendirilmesi konusunda bir kilometre taşı olmuştur. Bu eyaletler; Connecticut, Wisconsin, Iowa, Kuzey Dakota, Güney Dakota, New Mexico, South Carolina, Tennessee, Texas ve Ohio'dur. Örneğin hâlihazırda Connecticut ve Güney Carolina 1 Ekim 1998'den 21 Ekim 2001 yılına kadar geçerli olacak moratoryuma bağlılıklarını belirtmişlerdir.
- Uzaktan satış sorunu incelemek için bir komisyon kurulması: Geçici bir Elektronik Ticaret Danışma Komisyonu elektronik ticaret vergi konularında çalışmalar yapacak ve "Elektronik ticaret vergilendirilmelidir" önermesi hususunda 18 ay sonra geri rapor verecektir. Komisyonun önerisi E-ticaretin

vergilendirilmesi ise komisyon çifte standardın önüne geçmek suretiyle nasıl vergilendirileceği konusunda önerilerde bulunacaktır.

- Federal vergi alınmayacak: Kongresel sağduyu İnternet ve elektronik ticaret üzerinde herhangi bir federal vergi olmaması gerektiğini savunur.
- İnternetin vergiden muaf bir alan olduğunun ilan edilmesi: ITFA, internet ortamının tamamen vergi dışında tutulması için Clinton yönetimini Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü ile sıkı bir çalışma içerisinde olmasını talep etmektedir. ITFA, Ticaret Bakanlığı'nın Kongre'yi yurt dışında elektronik ticaret yapan ABD işletmelerin rekabet gücünü engelleyen hususlar konusunda bilgilendirmesini talep etmektedir.

ITFA tümüyle eyaletlerin internet satışları üzerinden vergi toplamasını yasaklamamıştır. Eğer internet satıcısı vergi yetki alanı içerisinde bir bağa sahipse, buna bağlı olarak internet üzerinden yaptığı satışlarda vergi almalıdır. ITFA' nın asıl amacı eyalet ve yerel yönetimlerin moratoryum esnasında yeni vergileri adapte ederken haksız yere çifte vergilendirmeyi önlemektir (Serrett v.d. 2002: 14-15).

2.1.1. İnternet Kullanımında Vergi İdaresi'nin Oynadığı Rol

Mikro bilgisayar ve internet üzerinden veri iletişimi, 1980'lerin sonuna doğru BİT (Bilgi ve İletişim Teknolojileri) öncülüğünde gerçekleşti ve bilgi sistemlerinin entegrasyonunun simgesi haline geldi.

Bu yükseliş trendinden elde edilen verilerden birisi, uzak mesafeli olarak vatandaşlara bilginin sağlanması olanağı ve çeşitli E-devlet hizmetlerinin uygulanmasını sağlamasıdır. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin, vatandaşlarla şirketler ve kamu kesiminin uyumu, demokratik sistem içerisinde gerekli kamusal zorunlulukları açısından da yeni bir şekil kazandırdığı söylenebilir. Vatandaşlar ve kamu kurumları, vergi mükellefleri ile vergi daireleri arasındaki belirli bir yapı vardır: vergi ödeme görevi, vatandaş için doğal bir kaçınma güdüsüyle karakterize olmuştur. Ayrıca, vergi mükellefleri vergilerini eksiksiz ve zamanında ödemesine rağmen ödüllendirilmek yerine, bir hizmet sözü verilip, çoğu zaman da gerçekleştirilmez. Dahası, hizmetler yerine getirilse dahi, bölünebilir veya özelleştirilebilir olmamasından dolayı kişiselleştirilmiş bir fayda yaratmaz (Vasconcellos, 2005: 49-50).

Öte yandan, vergi kaçırıcılar vergi ödeyenlerle aynı şekilde kamu hizmetlerinden yararlanır, aynı yollarda araç sürer, aynı eğitim olanaklarından faydalanırlar. Sonuç olarak vergisini ödeyenlerin topluma sağladıkları katkı kendi kontrollerinin de dışındadır. Vergi yükümlülüğünü yerine getiren vatandaş, bunun hayatını sürdürmek ve demokratik bir devlet içerisinde yaşamının bir gerekliliği olduğunu fark ettiklerinde düşük bir gönüllülük düzeyinde de olsa bunu bir görev olarak kabul eder ve ödediklerinin hizmet olarak kendisine dönmesini beklerler.

Topluma kamu hizmetlerinin sağlanması için sorumlu olmamasına rağmen Vergi İdaresi sosyal güvenlik, sağlık, eğitim veren, sosyal devlet finansmanı için gerekli kaynakların bir parçasını elde etmek ve bu hizmetleri sağlamak için gelir toplamasında rol oynar. Vergi toplama ve denetim gibi fonksiyonel bir görevi vardır. Bununla birlikte vergi mükelleflerini bilgilendirme, çeşitli ilan ve yardımlarda bulunmak da Vergi İdaresi'nin görevidir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2013).

Vergi İdaresi'nin bu görevi 1990'lı yıllarda bir değişime uğradı. Sadece vergilerin toplandığı bir organizasyon olmaktan daha öte, vergilerin yürütülmesi, vergiden kaçınma ve sahtekârlıkların önüne geçilmesi, can alıcı bilgilerin vatandaşa ulaştırılması ve hizmetlerin asistanlığı misyonu da üzerine yüklendi (PITA, 2003: 1). Pek çok ülkede hükümetlerin giderek “müşteri” olarak algılamaya başladığı vatandaşlar ve şirketler, toplam kalite programları çerçevesinde odak noktası haline geldi. Vergi mükellefleri artık sadece vergi ödeme yükümlülüğü olan şahıs olmaktan çıkıp, devletten kaliteli hizmetler almak konusunda eşit bireyler haline gelmiştir.

Bilgi Teknolojileri ve Vergi İdaresi arasındaki etkileşim hizmetlerin sağlanmasındaki şartların ve kalitenin artırılması, hazinenin vergi mükellefiyle arasında güvenli bir ilişkinin oluşmasını sağladı. Bu faktörler, vergi yükümlülüklerini gönüllü bir şekilde yerine getirmek hususunda olumlu bir etki sağlamıştır.

2.1.2. Verginin Nerede ve Ne Zaman Alınacağı Konusu

Tüketim ve gelir vergisinin internet üzerinden yapılan işlemlere uygulanabilmesi için uygun vergi diliminin belirlenmesine ilişkin sorunlar giderilmelidir. Burada tahsilatın nerde ve ne zaman olacağını belirsizliğinin gerçeklere dayandığı varsayılmaktadır (Örneğin iki veya daha fazla vergi hakkının doğmuş olması gibi). “Nereden” sorusu cevaplanırken yapılan işlemlerin verginin raporlanmasıyla da ilgisi olması gerekmektedir. Verginin nerede ve ne zaman alınacağı konusu bu aradaki bağın

tanımlanmasıyla da ilişkilidir. Mal veya hizmetin nerede sunulduğu, tüketici ve satıcının nerede olduklarının bilinmesi gerekmektedir. Zira bu soruların cevapları vergilendirmenin gerçekleştirilebilmesi için önem taşımaktadır (Serrett v.d. 2002: 11-12). E-ticaretin iş çevresine ve vergilendirme yetkililerine yeni bir zorluk mu çıkardığı sorusu da ortaya çıkmıştı. Bu nedenle belki de mevcut yasal zeminin bu soru/sorunlara bir cevap bulmak amacıyla yeniden düzenlemelere ihtiyacı olduğu söylenebilir.

Tam mükellefiyetin, gelirin elde edildiği yerin, gelirin özelliğinin ve elektronik ticarete elde edilen gelire ilişkin vergi matrahının tespit edilmesi vergilendirmenin doğru uygulanabilmesi açısından önem arz etmektedir (bursa-smmmo, 2013).

2.2. İnternet Kullanımının Vergisel İşlemler Üzerindeki Etkisi

Günümüzde tüm dünya da gittikçe yaygınlaşan ve toplumsal yaşamın her alanında varlığını hissettiren “e-devlet” uygulamalarının başarılı bir şekilde kullanıldığı alanlardan biride vergilemedir. Kamu hizmeti arzında bilgi teknolojilerinin kullanılması devlete önemli bir uygulama olan elektronik vergilemeyi sağlamıştır.

Kamuya sunulan hizmetlerin zaman içerisinde çeşitlilik göstermesi klasik vergilendirme anlayışından elektronik vergilendirme anlayışına geçişi zorunlu kılmıştır. Vergi sistemleri her ülkede farklılık göstermesine rağmen elektronik vergilendirmeyi kullanan tüm ülkeler bunu e-devlet uygulamaları kapsamında gerçekleştirmektedir. Vergi sistemlerinin farklılıklarından dolayı e-vergilendirmeyi mümkün kılan verginin elektronik tahakkuku ve tahsili uygulamalarda aynı işi görmesine rağmen farklı isimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Türkiye’de e-vergilemeye baktığımızda e-vergilendirmenin iki aşamada gerçekleştiğini görmekteyiz:

Birinci aşama; vergi borcunun miktarını ortaya koyan beyannamenin ilgili vergi dairesine elektronik yollardan teslimiyken;

İkinci aşama: tahakkuk eden borcun elektronik ortamdan ödenmesidir.

2.2.1. E-Beyanname

E-beyanname; vergi mükelleflerine ait beyannamelerin ilgili vergi dairelerine elektronik olarak arzına olanak sağlayan ve e-vergilendirme sisteminin temelini oluşturan yöntemdir. Bu yöntem ülkelerin e-devlet uygulamalarının gelişmişliğine paralel olarak bir takım yazılımlar aracılığıyla kullanılmaktadır. Yazılımların bazıları sadece beyanname hazırlamaya olanak sunarken bazılarıysa beyannamelerin elektronik yollarla gönderimine imkân tanımaktadır. E-devlet uygulamalarının geliştiği ülkelerde

ise tek bir yazılım bu iki işlevi tek başına yerine getirebilmektedir (Özgen, 2014: 1363-1377).

2.2.2. E- Vergi Ödeme

Devlet açısından vergi kaybı, vergi kaçakçılığı gibi sorunları ortadan kaldırarak gelir artışını sağlayan yararlanıcılar açısından ise zamandan tasarruf ve vergi ödemesi kolaylığı sağlayan e-vergi ödeme e-beyanname yöntemi ile birleştirildiğinde e-vergilendirme faaliyeti gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bu sayede vergi sistemi daha basit bir hal alarak kamu hizmetlerinde verimlilik sağlanmış olmaktadır (Centeno, 2004: 300).

2.2.3. E-Fatura

2008 yılından itibaren e-fatura uygulamasına geçiş için aracı olan Elektronik Fatura Kayıt Sistemi (EFKS) ile satıcıya ait olan ikinci Nüshaların dökümünün alınması zorunluluğu kaldırılmıştır. Faturaların birinci nüshalarının alıcılara verilmek üzere hazırlanan güvenli elektronik imzalı dijital belge şeklinde hazırlanmasına olanak sağlanmıştır ve 2009 tarihinde maliye ile protokol imzalayan 6 firma tarafından 2.nüshası basılmayan fatura sayısı yaklaşık olarak 640 milyon'a ulaşmıştır. Bu sayede hem ciddi bir tasarruf, hem de çevreye katkıda bulunmuştur. Bu uygulamanın yaygınlaştırması katkıların çok ciddi rakamlara ulaşacağı aşikardır. Ayrıca bu sistem vergi kaçak ve kaybına sebep olan sahte belge kullanımının engellenmesi azda olsa caydırıcı bir etken olmaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2013).

2.3. E-ticaretin Vergilendirmesi

Günlük hayatta klasik olarak yapılan alışverişin internet ortamına aktarılmış haline elektronik ticaret denir. Bu noktada elektronik ticarete konu olan mal ve hizmetlerin vergilendirilmesine ilişkin görüşler 4 adımda özetlenmektedir (Karagül, 2013:122-123):

İlk olarak serbest ticaret alanı olarak görülen elektronik ticarete konu olan mal ve hizmetler, bu mal ve hizmetlere ilişkin tüm işlemlerin vergilendirilmemesi görüşünün savunulduğu söylenebilir. Ancak bu görüşe ilişkin en temel eleştiri vergi adaleti ve vergi genelliği ilkelerine aykırı olduğu gerekçesiyle yapılmaktadır.

Bir başka savunulan görüş ise elektronik ticarete yeni vergilerin uygulanmaması yönündedir. Zira mevcut vergi uygulamaları sebebiyle yeni vergi uygulamalarına ihtiyaç yoktur. Fakat mevcut vergi sisteminde konuya ilişkin açıkların olmasından dolayı bu görüş vergi kaçırma ve vergiden kaçınma konuları odağında eleştirilmektedir.

Diğer bir görüşe göre mevcuttaki tüm vergi hukuku düzenlemelerine elektronik ticarete ilişkin yeni maddeler eklenmeli, yeni vergiler yürürlüğe girmeli ve uygulanması gerekmektedir. Bu noktadaki eleştiri mevcut vergi sistemindeki uygulamaların zaten karmaşık olduğu yönündedir. Son olarak elektronik ticaret için “BİT(Bilgi ve İletişim Teknolojisi) Vergisi” uygulamasının gerekli olduğu görüşü savunulmaktadır. Ancak BİT Vergisi önerisi 1994 yılından sonra ticari boyutu üzerinden ayrımcılığa neden olacağı düşüncesiyle popülerliğini yitirmiştir.

Mevcut vergi mevzuatı değişiklikleri ne olursa olsun vergi esaslarının uluslararası işbirliği ve uyum açısından E-ticaret önünde engel teşkil ettiği bir gerçektir. Geleneksel olarak her ülke, kendi vergi esaslarına dayalı olarak vergilendirme hakkına sahiptir ancak uluslararası çok taraflı anlaşmalar ve işbirliğine ihtiyaç vardır. Ülkeler bu yaklaşımla birbirleri içerisinde bir uyuma gitmediği sürece E-ticaretteki vergi rekabeti derinleşecektir. Bu OECD içerisindeki ülkelerin bile dâhil olduğu bir rekabet senaryosudur. Diğer taraftan, eğer uluslararası bir işbirliği söz konusu ise çifte vergilendirme sorunu ortadan kalkacak ve vergilendirme rekabetinin önüne geçilmiş olacaktır. E-ticaret konusunda yeni uluslararası anlaşmalar sağlanana kadar fazlaca online (çevrimiçi) ürün ve hizmetler vergilendirmeden uzak kalacaktır. Bu mal ve hizmetlerin vergi dışında kalması devletlerin gelirlerini kötü şekilde etkileyecektir. Bu (potansiyel) gelir kayıplarının bir kısmını bertaraf etmek için yakın gelecekte e-ticaret üzerinden alınan vergiler gümrük vergisi ve diğer önemli vergiler kadar işleyişte olacaktır (Teltscher, 2000: 14-15).

Gelişmekte olan ülkeler büyük ölçüde bu tartışmaların dışında kalmaktadır. WTO dâhilinde bu konuda birçok endişeye sahip olsalar da bu endişeler sağlam bir kaynağa dayandırılmamaktadır. Birçoğu, ekonomileri üzerinde önemli bir yarar potansiyeli bulunan e-ticaretin hızlı bir şekilde gelişmesi için çaba göstermektedir. Vergilendirme tartışmaları çoğunlukla e-ticarette küçük payı olan ve gelişmekte olan ülkelerin endişelerini pek de göz önüne almayan OECD üyesi ülkeler tarafından ortaya atılmaktadır. Teltscher (2000) gelişmekte olan ülkelerin kendi ulusal bütçeleri

içerisinde e-ticaretten kaynaklanan mali kayıpların daha çok etkileneceğini belirtmektedir.

Birkaç istisna dışında, gelişmekte olan ülkeler internet vergi uygulamalarına ilişkin bir OECD anlaşmasının parçası olmayacaktır. Örneğin gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımları kendi ülkesine çekebilmek için geçmişte çeşitli vergi uygulamaları belirlemiştir. FDI (Doğrudan Yabancı Yatırım) çokuluslu şirketler de artık vergi indirimlerinin ve avantajlarının olduğu ülkelere doğru yatırımlarını kaydırmaktadırlar (The Economist, 2000b). Örneğin, bir web sunucusu kurma veya hareketli işlem maliyetleri düşükse, e-ticaret şirketlerinin hükümetler tarafından vergi teşvikleri hızla yanıtlanıyorsa ve gelişmekte olan bir ülke için kendi web sunucuları hareket etmesine olanak sağlıyorsa avantajlıdır. Aslında doğrudan yabancı yatırımlar mali teşviklerde en çok kullanılan yöntemdir (UNCTAD, 1996). OECD ülkeleri arasında kabul edilen anlaşmalara bağlı olarak, gelişmekte olan ülkeler, onlara rekabet avantajı verecek olan, e-ticaret vergilendirme yöntemi için özel ikili anlaşmalar müzakere edebilirler.

Devlet tarafından satışa ve gelire göre iki şekilde alınan vergilerin her birinin internet ile bağlantılı olarak farklı etkileri olmaktadır. İnternet üzerinden yapılan işlemlerde satışlardan elde edilen vergi türü oldukça önemli olsa da devletin elde ettiği vergi gelirleri konusu da göz ardı edilmemelidir.

2.3.1. Tüketim Vergisi

Muamele vergileri olarak da geçen tüketim vergisi uygulaması çok eski dönemlere uzanmaktadır. Ancak günümüzdeki anlamıyla çeşitli muamele vergilerinin uygulaması 1916 yılında Almanya' da başlamıştır (Pehlivan, 2010:127).

Tüketim vergileri genellikle katma değer vergisi, satış vergileri ve ciro vergilerini kapsar. Geleneksel olarak satıcı tarafından toplanan ve tüketici tarafından karşılanan tüketim vergileri, ürünün sunulduğu yer, satıcı ve tüketicinin bulunduğu yer ve tüketicinin niteliğine göre değişmektedir. Bireysel ve kurumsal E-ticarette birlikte online tedarikçi sayısında ve değişik vergilendirme usullerinde önemli ölçüde artış gerçekleşmiştir. ABD'de yapılan araştırmada İnternet üzerinden yapılan ticarete, düşük satış vergilerine tabi olan bölgelerde, yüksek satış vergilerine tabi olan bölgelere göre online satışların daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Goolsbee, 1999). Bu nedenle, ülkeler arasında farklı internet vergilendirme ilkeleri yabancı tedarikçilerden yurtiçine

doğru kaymakta ve bunun da tüketicilerin satın alma davranışları üzerinde önemli bir etkisi olmaktadır.

E-ticaretin vergilendirme yöntemleri ve ödemeleri açısından Avrupa Birliği ve Birleşik Devletler arasında yaklaşımları bakımından temel farklılıklar mevcuttur. AB ülkelerinde yurtiçi mal ve hizmetlerden elde edilen vergiler, özellikle KDV kamu vergi gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Buna ek olarak KDV, AB bütçesine % 45 ek katkı yapmaktadır. AB ve ABD'nin asıl endişeleri, Avrupa Birliği bölgesi dışından ithal edilen dijital içerik ve hizmetlerin KDV dışında kalmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, diğer taraftan, kişisel ve kurumsal gelir vergisi ve sosyal güvenlik katkıları gibi vergiler türetmiş; yerli mal ve hizmet vergi gelirleri son derece düşük oranda kalmaktadır. ABD dünya çapında E-ticarette lider konumdadır. Bu nedenle ABD vergi makamları ile iş dünyasının, ABD içinde konumlanmaları ve direkt olarak vergi makamlarına vergi ödeme mekanizmasının oluşturulması konusunda ilişkileri ve bu konuda teşvikleri vardır. Buna bağlı olarak, tüketim vergileri konusunda OECD ve AB dikkatleri üzerine çekmiştir. Bilhassa AB Katma Değer Vergisi'nin ve ilkelerinin tekrar gözden geçirilmesi, katkısını artıracak yollar bulunması, devamlılığının sağlanması üzere çalışmalar yapmaktadır. AB'de geçerli KDV düzenlemeleri daha yakından bakmak suretiyle AB vergi makamları ile hükümetler arasındaki endişeleri (Teltscher, 2000: 10);

- Ürünler: AB üyesi olmayan ülkelere ithal edilen ürünler üzerinde KDV ithalatçı ülkenin KDV'sine dâhildir. AB dâhilindeki ülkeler arasındaki alımlar için ise alıcı ülkenin KDV'sine dâhil olmaktadır. Yine üye ülkeler arasında iş ithalatı da nihai tüketim noktasındaki yerel vergilere tabidir. AB dışı ülkelere yapılan ihracat oranı sıfırdır.
- Hizmetler: Hizmetler işlem gören hizmet türüne göre farklılık gösterir. AB üyesi olmayan ülkelere AB ülkelerine hizmet ithalatı gümrük vergisine tabi değildir ve KDV'den (Danimarka, Fransa ve İtalya hariç) muaf bulunmaktadır. AB üyesi olmayan ülkelerin işletmelerinden AB üyesi olan ülkenin işletmelerine satışlar yerel oranının KDV'ne tabidir. AB içi hizmet tedariklerinde tedarikçi satıcının bağlı bulunduğu ülke KDV'sine tabidir. İşletmeden işletmeye hizmet transferi nihai tüketim noktasında

vergilendirilir. AB dışındaki müşterilerine satışta da satıcının bulunduğu yerde KDV'ye tabidir.

E-ticaretten kaynaklanan AB vergi makamlarının yaşadığı zorluklar nedeniyle aynı şekilde e-hizmetlerin de nasıl vergilendirileceği konusunda sıkıntılar devam etmektedir. Mevcut vergi yasasına göre doğrudan rekabet içerisinde KDV'den muaf durumdadır.

OECD tarafından mevcut vergi sistemlerinin E-ticaret üzerindeki KDV mevzuatlarıyla nasıl uyumlu hale getirileceği konusunda “Çerçeve Koşulları” adında bir dizi öneri getirilmiştir (OECD,1998a):

- Sınır ötesi ticaretin vergilendirilmesi vergi mevzuatına uygun olmalı,
- Ülke dışında tedarikçilerden hizmet ve maddi olmayan mülkiyetin satın alındığı yerlerde, ülkelerin kendi kendini değerlendirmesi ve diğer eşdeğer mekanizmalarının kullanımını incelemelidir.

İlk öneri daha fazla önem arz etmektedir. Bu AB üyesi olmayan satıcıların AB vergi daireleri (veya başka bir ülkenin vergi otoriteleri için herhangi bir yabancı tedarikçi) için kendi AB müşterilerden vergi toplamak olası olduğu için KDV'nin nihai tüketim yerinde toplanması makul görünmektedir.

OECD, dijitalleştirilmiş ürünlerin, tıpkı hizmetlerde olduğu gibi vergilendirilmesini ve bu şekilde KDV sorununun üstesinden gelinmesini önermiştir. Aynı şekilde AB de tüm e-hizmetleri ve KDV oranlarını tek bir oran olarak uyumlu hale getirilmesini önermektedir. Ancak bu durum, tüketim vergilerinin hizmetlerde, ürünlere oranla daha az olmasından kaynaklı bir vergi kaybına neden olabilir. Bu, gelişmekte olan ülkeleri başta olmak üzere etkileyecek, bir hükümet gelir kaynağı olarak ithalat vergileri bağımlılığı gelişmiş ülkelerde çok daha yüksek olacaktır (Teltscher, 2000: 10).

Tüketim vergisi mevzuatı geliştirmekte olan ülkeleri nasıl etkiler? Çoğu için devlet bütçeleri tüketim vergileri temeline dayanmaktadır. E-ticaretin vergilendirilerek vergi toplanmasının son teknolojilerle mümkün olduğunun farkındadırlar. Böylece, gelişmekte olan ülkelerin tüketim vergilerinin toplanması hakkında önemli vergi gelirleri kaybetmemek için kendi vergi idaresinin sistemlerinin modernizasyonu yakalaması gerekmektedir. Çifte vergilendirmeyi önlemek için, belirlenen anlaşmalarda tahsil edilecek olan tüketim vergileri için gereken iki önemli husus; sağlayıcıların konumlandığı ülke ve nihai tüketimin gerçekleştiği ülkedir (Teltscher, 2000: 12).

Satış vergileri, vergi gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturur. Satıcı tarafından toplandığı için çoğu birey ve şirketler bu vergiyi ödemekten kaçınamayacağını farkındadır. Çünkü satıcının tüketicinin yaşadığı yerle bir bağı bulunmadığından dolayı vergileme konusunda sıkıntı yaşanmaktadır (Serrett v.d. 2002: 12).

2.3.2. Gelir Vergisi

Gelir vergisi, kar ve sermaye kazançları vergisi, özellikle gelişmiş ülkelerde, devlet geliri için bir başka önemli kaynaktır. Ülkelerin nasıl gelir vergisi toplayacağına dair iki temel kavram vardır. İlk olarak, gelir vergisi, ekonomik aktivitenin ortaya çıktığı yerde uygulanmalıdır. Ekonomik etkinliğin gerçekleştiği yerde yabancılar da yine karları üzerinden vergilendirilmektedir. İkincisi, yerleşimden kaynaklı vergi geliri elde eden kişinin / iş ikamet yeri yetki alanı yer alır. Diğer bir deyişle, mükelleflerin yaşadıkları ülke tarafından dünya çapındaki gelirleri vergilendirilmektedir. OECD ülkeleri arasında, bir "işyeri" tespit edilmiş ise, kaynak tabanlı vergilendirmenin geçerli olduğu kabul edilmektedir, değilse, yerleşimden kaynaklı vergi ilkeleri uygulanmaktadır (Lukas 1999). OECD ülkeleri arasında en olağan uygulama da yerleşik kişilerin dünya çapındaki gelirlerinin vergilendirilmesi, yerleşik olmayan kişininse ilgili ülkedeki gelirlerinin vergilendirilmesidir. Çifte vergilendirmeyi önlemek için ülkeler karşılıklı anlaşmalara imza atmaktadır. Bu anlaşmalar yerleşim yeri kaynaklı vergi tanımlamalarının yapıldığı OECD Vergi Modeli Sözleşmesi'ne dayanmaktadır. Hiçbir anlaşma yoksa ülkelerin iç vergi mevzuatları ve prensipleri kaynak alınır. Buna göre, yerleşik olmayan işletmelerin işten elde ettikleri kar, aynı zamanda bir "sabit iş yeri" olması gerekir ki bir işyerine atfedilebilen ölçüde o ülkede vergilendirilebilsin ve Bu noktada 1963 yılında hazırlanan ilkeler e-ticaret için uyumlu olmamaktadır. Özellikle, bir web sitesi veya web sunucusu bir işyerinden veya sabit bir yer teşkil edip etmediği sorusu tartışmaların merkezinde yer almıştır. OECD bu nedenle e-ticaret için uygulanacak aşağıdaki 5 maddeyi önermiştir (OECD 2000);

- Bir internet sitesi "Bazı durumlarda, makine veya ekipman, bir bina veya tesis olduğu gibi, bir "iş yeri" anlamına gelmez. Diğer taraftan web sunucusu operasyonlarının yönetildiği bir yer veya merkez "işyeri" olarak kabul edilebilir.
- Web sitesi üzerinden sunucu ve kurumsal faaliyet işletmesi arasında bir ayırım gereklidir. Web sitesi bir ISS tarafından barındırılan ve farklı bir

kurumsal web sitesi aracılığıyla ticari faaliyette ise, sunucu işe ilişkin sabit bir yer olarak kabul edilemez. Sunucu ve konumu işletmenin emrinde değildir ve web sitesi maddi duran varlıklar içermediğinden o yerde fiziksel bir varlığı yoktur.

- Server, sabit bir yer teşkil ediyorsa ve yapılan işler için kesin bir yer belirtilmişse bu sunucu bir “işyeri” olarak kabul edilebilir.
- İnternet Servis Sağlayıcılar serverların sahibi veya işleteni olsa dahi bu işletmelerin şubeleri şeklinde ele alınamaz, çünkü ev sahibi işletmelerin adına mukavele akdetme yetkisine sahip değildir.
- E-ticaret işlemleri için kullanılan bilgisayar, işyerinin bir ekipmanı olarak kabul edilir ve bir işletmenin ticari faaliyetinin önemli bir parçasını oluşturur. Ekipman işe ilişkin sabit bir yer teşkil etmektedir. Bu durumda bilgisayar kurumsal bir işyeri kabul edilecektir.

Örneğin bir web sunucusu bir işyerini teşkil ediyor olsaydı bilgisayar donanımlarının ve serverların daha düşük vergi alan ülkelere göçünü teşvik edecektir. Şu anda dünyadaki web sunucularının en yoğun olduğu ülke ABD’dir ve bunlar birer kalıcı kuruluş şeklinde kabul edilerek vergilendirilir, aynı zamanda diğer ülkelere göçü engellemek için minimalist bir pozisyon alınır.

İşyerlerinin tanımlanmasında karşılaşılan zorluklar nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri’nde kaynak tabanlı vergilendirmeden ziyade ikamet tabanlı vergilendirme tercih edilmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkeler için ikamet tabanlı vergilendirme, e-ticaret işletmelerinin küçük çaplı olmasından dolayı lehine olmamaktadır. Kısa vadede e-ticaret ithal eden ülke konumunda bulduklarından kaynak tabanlı vergilendirme daha ağır basmaktadır. Öte yandan, ikamet tabanlı vergilendirme gelişmekte olan bazı ülkeleri vergi cenneti konumuna getirmektedir. Bu ülkeler yabancı yatırımcılar için cazip hale gelebilmektedir. Eğer madde 5 iyileştirilmesi yapılmamışsa, teknoloji ithal eden ülkeler kayda değer bir vergilendirme kaybı ile karşı karşıya kalacaktır (Teltscher, 2000: 13-14).

Devletin vergi tabanın hangi kısmının hangi birime (kuruma, eyalete) dağıtılacağına hesaplanması konusu bu anlamda karmaşık hale gelmektedir. (Örneğin vergi tabanından alınan bazı kesintilerin geri devlete ödenmesi konusundaki karmaşıklık gibi). Ayrıca bazı devletler devlet vergi ödemelerini vergi tabanından da çıkarmaktadır.

Eğer bu işlem yapılırsa internet üzerinden yapılan işlemlere ait soru da çözülmüş olacak ve bu işlem yapılabilir hale gelecek ve bu durum uygun kaynak tahsisine de yol açacaktır. Esas itibariyle kaynak tahsisi vergi terminolojisinde satış işlemlerinde hangi vergi hükmüne karar verileceğini belirleyen husus olarak kullanılmaktadır (Serrett v.d. 2002: 12).

2.4. Genel Değerlendirme

Bilgi teknolojilerinin, projeleri değerlendirmedeki rolü sadece belirli ürün veya hizmet getirisini analiz edilmesi değil, aynı zamanda kamu yatırımlarının şeffaflığını teşvik etmede yararlı olabilecek bir değerlendirme kültürü oluşturmaktır. Bir projenin artı ve eksilerini belirlemek aynı araçları kullanarak diğer karar verici süreçler hakkında da bilgi sağlayacak, bir yandan da topluma hizmet verecek olan yeni projelere de ilham verecektir.

İnternet küçük ve orta ölçekli şirketler için olanaklar tanımakta, dünya çapında yeni pazarlar bulmakta ve girişimde bulunmakta kilit rol oynamaktadır. Devletler ve yerel yönetimler altyapı oluşturmak, okul, itfaiye, polis, atık ve yol bakımı gibi yerel ihtiyaçları karşılamak için vergi gelirlerine ihtiyaç duymaktadır. 21. Yüzyılın başlarında, asıl sıkıntı, devletin ve yerel yönetimlerin E-ticareti nasıl vergilendireceği hususudur. İş dünyasının liderleri İnternet satışlarının vergilendirmesi uygulamasına karşı çıkarken, devlet yetkililerinin de devletin bu en büyük gelir kapılarından biri olan internet vergilendirmesini savunması ve güçlendirmeye çalışmasıyla, önümüzdeki zamanlarda internet vergilendirmesi konusunun yoğun tartışmalara sebep olacağı kaçınılmazdır (Serrett v.d. 2002: 17).

Uluslararası e-ticaretin mali etkisi gelişmekte olan ülkelerde daha derin hissedilir. Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında kendi ulusal bütçelerinde en yüksek payı oluşturan gümrük vergilerinde daha yüksek kayıplarla karşı karşıya geleceklerdir. Vergi kayıplarını gelir vergisi ve sosyal güvenlik katkı payları gibi diğer gelir kaynaklarına yaymakta daha az esnekliğe sahip olacaklardır. Kısa ve orta vadede, geleneksel ürün dağıtımını, online dağıtıma kaydığında vergi geliri kaybı açısından çok büyük riskle karşılaşacaklardır. Bu nedenle, e-ticaret için etkin bir vergi toplama sistemlerinin geliştirilmesi tüm gelişmekte olan ülkeler için bir öncelik olmalıdır (Teltscher, 2000: 25).

Ek ithalat vergilerinin genişletilmesi dijitalleştirilmiş ürünler üzerinden elde edilen gelirlerde önemli ölçüde artışa neden olur. Gümrük kesintileri ve ithalatta uygulanan iç vergiler önemli ölçüde daha yüksek olur. Eğer bu vergiler toplanmazsa, e-ticaretin hızlı büyüme oranları göz önüne alındığında gelir kayıpları tüm ülkede önemli ölçüde hissedilir.

Gelişmekte olan bir ülke açısından bakıldığında, bir yasağın yaratacağı avantaj belirgin değildir ve e-ticaretin etkin serbestleştirilmesini sağlamak diğer konulardan öncelikli gelmelidir. Dijitalleştirilebilen bazı ürünler üzerinde uygulanan nispeten yüksek tarifelerin kademeli olarak azaltılması gerekmektedir. Bu noktada her bir ürün kategorisi üzerinde önemle durulmalıdır. Örneğin, yazılım ürünleri üzerindeki indirim yerel yatırımları ve ileri teknoloji sektörlerinin gelişimini sağlayabilir bu da gelişmekte olan ülkelerin e-ticaretinin gelişimine katkıda bulunabilir. Hali hazırda Bilgi Teknolojileri Anlaşması bu tür yazılım ve medya ürünlerini kapsamaktadır. Yakın bir gelecekte diğer ürünleri de içeriğine alabilir.

Son olarak, ithalattan elde edilen vergilerdeki gelir kayıpları üzerine yapılan analizler, gümrük vergileri ve yerel vergiler, ürünler ve hizmetler, uluslararası ve yerel e-ticaret faaliyetleri ve vergilendirmesi arasındaki çapraz ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Uluslararası ticarete geleneksel sınıflandırmalar ve kavramlar, e-ticaret söz konusu olduğunda daha karmaşık bir hal almakta ve tarife ve vergi rejimleri için yeni yaklaşımlar geliştirilmesi gerekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin bu tartışmaları yakından izlemesi ve kendi e-ticaret mevzuatına uyumlaştırması gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNTERNET KULLANIMININ VERGİ GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ

İnternet kullanımının vergi gelirleri üzerindeki etkilerinin incelendiği akademik çalışmalar sınırlıdır. Bu konuda yapılan çalışmalarda iki görüş ortaya çıkmıştır. Birincisi, internet kullanımının artışı vergi denetiminin zorlaşacağı ve tabanın daralacağı varsayımı ile vergi gelirlerinin azalacağı görüşüdür. McLure (1999), Asher ve Rajan (1999), Goolsbee (2000) ve Robicheaux (2012) internet üzerinden yapılan ticaretten dolayı vergi gelirleri üzerinde etkileneceğini savunmuşlardır. İkinci görüş ise hızla gelişen ve özel sektöre yeni alanlar yaratan internetin vergi gelirleri üzerinde olumlu etki yaratacağıdır. Bristol (2001) internet kullanımının sonucu olan elektronik ticaretin vergi gelirleri üzerine bir çalışma yapmıştır ve elektronik ticaretin vergi gelirlerini arttırdığı sonucuna varmıştır. Vasconcellos ve Rua (2005) ise internet kullanımının vergi idaresi üzerindeki etkisini araştırmış ve çalışmanın sonunda vergi toplama maliyetlerinin azaldığını tespit etmişlerdir. Holt ve Lotfinia (2009), ABD'nin Florida eyaleti için yapmış oldukları çalışmada internet aracılığıyla gerçekleştirilen alışverişlerin vergi gelirlerini arttırdığını tespit etmişlerdir.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle vergi gelirleri üzerinde etkili olan ekonomik ve sosyal faktörler hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında panel veri analizi ile ilgili bilgi verilmiştir. Son olarak ise analiz yöntemi ile elde edilen regresyon modelleri incelenmiş ve sonuçları ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. İnternet kullanımının vergi gelirleri üzerindeki etkisini analiz ederken, Avrupa Birliği üyesi 28, OECD üyesi 31 ve toplam 97 ülke için 2006-2011 dönemine ait veriler kullanılarak panel veri analizi tekniği ile test edilmiştir.

3.1. Ekonomik Faktörler

Vergiler, ekonomik ve sosyal altyapı temelinde kamu mal ve hizmetlerinin sunumu ile birlikte toplum refahının maksimizasyonunu sağlamak gibi amaçları bünyesinde barındırmaktadır (Aamir, Quyyum, Nasir, Hussain, Khan ve Butt, 2011: 173). Vergi gelirlerinin artırılması temel hedefken mevcut değişkenlerin vergi gelirleri üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu kadar olumsuz etkisinin olduğu bilinmektedir. Bu

noktada söz konusu değişkenlerin vergi gelirleri üzerinde belirleyici olduğu söylenebilir. Enflasyonun belirleyicisi olan fiyatlar genel düzeyinin, ekonomik büyümenin, kayıtdışı ekonominin, milli gelirin vergi gelirlerindeki payı oldukça önemlidir.

Enflasyon; fiyatlar genel seviyesinin sürekli artışı sebebiyle satın alma gücünün yitirilmesine denir. İnsanların alım gücünün azalması istikrarı ve refahı bozucu bir sonuç doğurmaktadır (TCMB, 2004: 3).

Enflasyonun vergi gelirlerinin reel değeri üzerindeki etkisi öncelikle vergi tahsilat süresine bağlıdır (Şen, 2002: 4). Vergi tahsilat süresine bağlı olarak vergilerin reel değerinde oluşabilecek azalma esnekliği yüksek vergilerin meydana getireceği gelir artışından fazla olduğu sürece enflasyonun net etkisi vergi gelirlerini azaltmak yönünde olacaktır (Gürbüzler, 1997: 5-39). Enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki etkisini belirleyicilerinden bir diğeri de vergi sisteminin esnekliğidir. Buna bağlı olarak vergi sisteminin esnekliği ne kadar düşükse ceteris paribus varsayımı kapsamında enflasyonun vergi gelirlerini düşürme yönündeki etkisi o kadar büyüktür. Ceteris paribus varsayımı tüm değişkenlerin sabit olduğu durumu ifade etmektedir (Şen, 2002:4).

Vergi gelirlerine ait reel değerlerin artırılması için gerekli koşullar (Mansfield, 1980: 31'den aktaran: Şen, 2002: 2);

- Vergiye tabi kazanç ve iratlar enflasyon oranlarındaki artışa bağlı olarak artmalı,
- Vergi sistemi artan oranlı tarife üzerine kurulmalı,
- Vergiyi doğuran olay ile vergi tahsilatı arasındaki süre kısa olmalıdır.

Makro değişken olarak bilinen büyüme oranının istikrarlı oluşu da vergi gelirlerini etkilemektedir. İstikrarlı büyüme oranına sahip ülkelerde yüksek vergi oranlarıyla istikrarsız büyüme içinde olan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere göre çok daha yüksek seviyede vergi gelirleri yaratılmaktadır (Goode, 1980: 12). Ekonomik konjoktüre göre değişen dönemlerde vergi gelirleri artış ya da azalış eğilimi göstermektedir. Buna göre genişleme döneminde vergi gelirleri artarken daralma dönemlerinde ise vergi gelirlerinin azaldığı görülmektedir.

Vergi gelirleri üzerinde etkisinin olduğu bilinen kayıtdışı ekonomi için bu bölümde sayısal verileri bir araya getirip ekonometrik analize eklemek oldukça güçtür.

Ancak kayıtdışı ekonomi vergi gelirlerini olumsuz etki etmektedir (Sarılı, 2013). Kayıt altına alınamayan ekonomi için vergilendirme süreci de güçleşecektir. Bu noktada vergi gelirlerini toplama yeteneğinin yetersiz olduğu bilinmektedir.

Kişi başına GSMH (Gayri Safi Milli Hâsıla) ile toplam vergi gelirlerinin GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla)'a oranının güçlü ve olumlu yönde değerlendirilebilecek bir ilişki olduğu söylenebilmektedir (Ekici, 2009: 206). Zira gelir arttıkça vergi gelirlerinin de arttığı bilinmektedir. Vergi gelirlerinin milli geliri arttırmasıyla birlikte vergi oranlarının vergi gelirlerinin üzerinde de yine aynı yönde pozitif etkisinin olduğu değerlendirilmektedir. Ancak bu noktada Laffer Eğrisi de göz ardı edilmemelidir.

Vergi oranlarındaki değişiklikler vergilendirilebilir gelirleri etkileyebilecek güçtedir. Bu sebeple belli bir noktaya kadar arttırılan vergi oranları vergi gelirlerini arttırabilir. Ancak o noktadan sonra vergi oranlarındaki artış, vergi gelirlerinde artışın aksine azalışı getirecektir (Mitchell ve Çukurçayır, 2011: 326-336).

Dolaylı ve dolaysız vergiler de ekonomik büyüme üzerinde etkilidir. Zira dolaylı vergilerin Türkiye gibi gelişme sürecini tamamlayamayan ülkelerde oranının yüksek olması büyüme ile yakından ilişkilidir (Turhan, 1998: 98). İktisadi alanda vergi artışı tüketim, tasarruf ve yatırım davranışlarını değiştirerek milli hâsıla artış hızını minimize edecektir sonucuna varılmaktadır (Mucuk ve Alptekin, 2008: 159-174). Toplam vergi gelirleri içinde KDV, ÖTV(Özel Tüketim Vergisi) gibi mal ve hizmetlerden alınan vergi örneklerini kapsayan dolaylı vergiler etkilidir (Temiz, 2008: 3). Türkiye için vergi gelirlerinin toplamının yaklaşık %65'ni dolaylı vergiler %35'ni dolaysız vergiler oluşturduğu söylenmektedir (Çulha 2012: 2).

Çizelge 3: Vergi Kalemlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Gelir Vergisi	23,7	21,1	21,2	20,5	21,1	22,5	22,6	22,3	19,2	19,2
Kurumlar Vergisi	10	11	10,5	10,1	8,1	9	10,1	10,5	9,9	10,6
Dâhilde Alınan KDV	14,4	13	13,1	11,8	11,6	11	10	12,1	12,5	11,8
Özel Tüketim Vergisi	24,2	27,4	26,5	27,9	26,9	25,6	24,9	25,3	27,2	25,3
İthalde Alınan KDV	16,3	15,4	17,4	16,9	18,5	17,3	17,8	15,2	17,2	19,2
Diğer*	11,3	12	11,3	12,9	13,9	14,6	14,6	14,7	14	13,8
*Diğer kalemi, mülkiyet üzerinden alınan vergileri, gümrük, banka ve sigorta muameleleri, şans oyunları, özel iletişim, damga vergisi, harçlar ve başka yerde sınıflandırılmayan diğer vergileri kapsamaktadır.										

Kaynak: Çulha, 2012

3.2. Sosyal Faktörler

Vergi seviyesini saptayan sosyal değişkenlerin başında mükelleflerin vergi ödeme yönündeki hareket tarzı ile etkin vergi yönetimi gelmektedir. Kişilerin gelirlerini kullanma tasarrufları, vergiler sayesinde kısıtlanmaktadır (Kirchler, 1999: 131). Bireyler gelir elde ettikleri anda harcama yaparken almayı planladığı mal ve hizmet üzerindeki vergiler sebebiyle ürün fiyatındaki artış neticesinde ya harcama kısıdına gitmekte ya da vergi ödememe eğilimlerini arttırmaktadır. Bu da toplamda vergi gelirlerini azaltmaktadır. Bu noktada bireylerin vergi algılarının vergi ödeme noktasında yönlendirilmesi gerekmektedir. Vergi bilinci doğru bir şekilde mükelleflerin algılarıyla uyumlu hale getirilmelidir.

Vergi etkinliği için mükelleflerin vergiye karşı tutumlarının vergi gelirlerini artırıcı yönde değiştirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Zira hem vergi gelirlerini daraltıcı hem de vergi sistemine zarar veren vergi kaçakçılığı olgusu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada suç olarak görülen vergi kaçakçılığı mükelleflerin vergi ödemeye ilişkin tutumuyla artacak ya da azalacaktır. Temelde mükelleflerin vergi uyumu yakalamaları hedefdir (Batirel, 1996: 53). Dolayısıyla mükellef ile vergi uyumunun yakalanmasıyla hem vergi gelirleri artacak hem vergi kaçakçılığı oranı azalacak hem de etkin vergi yönetimi kendiliğinden gelişecektir.

Küreselleşmenin vergi politikası üzerindeki vergi rekabetine etkisi değerlendirildiğinde Swank (2001), Adsera ve Boix (2002) küreselleşmenin vergi yükünü arttırdığını savunurken yine Rodrik (1997) de küreselleşmenin vergi gelirlerini azalttığını öne sürmektedirler. Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerin yoğun finansman sıkıntısı çekmeleri sebebiyle yabancı sermaye girişlerinin sağlanması ve bu sermaye girişlerinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Ancak bunun için sermaye gelirleri üzerindeki vergi yükünün minimize edilmesi bütçe açıklarını arttıracaktır. Dolayısıyla küreselleşme kamu gelirleri kapsamında borçlanma payını artıracaktır. Küreselleşme ile vergi rekabetinin artışı iyi idare edilemezse gelir dağılımındaki sorunlar daha da artarak ekonomik istikrarsızlık gündeme getirebilme ihtimali oldukça yüksektir. Ekonomik istikrarsızlık hem vergi gelirleri artışını olumsuz etkileyecek hem de ülkenin refah seviyesini minimize edecektir.

3.3. Model ve Veri Seti

İnternet kullanımının vergi gelirleri üzerindeki etkisi analiz edilirken Avrupa birliği üyesi 28¹, OECD üyesi 31² ve toplam 97³ ülkeye ilişkin veriler kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler 2006-2011 yılları arasındaki 6 yıllık süreyi kapsamaktadır. Veriler Dünya Bankası (WorldBank)' ndan temin edilmiştir. 97 ülkenin 6 yıllık verisinin analizi panel veri ekonometrisi kullanılarak modellenmiştir. Çalışmamızda panel veri seti 3 şekilde analiz edilmiştir ve panel veri ekonometrisiyle tahmin edilecek model aşağıda gösterilmiştir.

$$(1) \quad T_{it} = \beta_0 + \beta_1 Int_{it} + \beta_2 Pop_{it} + \beta_3 Gdp_{it} + \beta_4 Inf_{it} + \varepsilon_{it}$$

Yukarıda gösterilen model (1) de bağımlı değişken olarak vergi (T), bağımsız değişkenler olarak internet kullanım oranının (Int), nüfusun (Pop), GSYİH (Gdp)'nin ve enflasyonun (Inf) büyüme oranları göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Tahmin edilebileceği gibi vergi gelirlerine pek çok değişken etki etmektedir. Ancak konunun sınırlandırılması için sadece belli başlı değişkenler üzerinde durulmuştur. Ülkelerin yapısal farklılıklarından (sosyo-ekonomik) dolayı değişkenlerin vergi gelirleri üzerindeki etkileri de birbirinden farklı olacaktır. Değişkenlerin tahmin edilen farklı etkileri hata terimi olarak (ε) gösterilmektedir.

¹ Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, Birleşik Krallık.

² Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Şili, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, Türkiye, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri.

³ Afganistan, Cezayir, Arnavutluk, Avustralya, Avusturya, Bahamalar, Bangladeş, Beyaz Rusya, Belçika, Bosna-Hersek, Botsvana, Brezilya, Bulgaristan, Burkina Faso, Kamboçya, Kanada, Şili, Kolombiya, Hırvatistan, Kıbrıs Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Gana, Yunanistan, Grenada, Guatemala, Honduras, Çin(Hong Kong), Macaristan, İzlanda, Hindistan, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Jamaika, Japonya, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Kore, Kuveyt, Kırgızistan, Laos, Letonya, Lübnan, Litvanya, Lüksemburg, Çin(Makao), Malezya, Maldiv, Malta, Moldova, Moğolistan, Fas, Nepal, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Norveç, Umman, Pakistan, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, Seyşeller, Sierra Leone, Singapur, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, İspanya, Sri Lanka, St. Kitts ve Nevis, St. Vincent ve Grenadinler, İsveç, Tayland, Togo, Tunus, Türkiye, Uganda, Ukrayna, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Uruguay.

Çalışmada 3 farklı veri seti kullanılmış ve bu 3 farklı veri 6 yıldan oluşmaktadır. Zaman boyutu kısa olduğu için karşılaşılabilecek problemleri değişen varyans içinde varsayalım.

3.3.1. Değişen Varyans Testi

Lagrange Multiplier (LM) testi, panel veri ekonometrisinde sıklıkla görülen problem olan hata teriminin (ε_{it}) değişen varyans ($\sigma_{\varepsilon_i}^2$)'lı (Heteroscedasticity) olup olmadığının test edilmesi için kullanılmaktadır (Greene, 2003). LM testi uygulanırken kullanılan H_0 ve H_1 hipotezleri şu şekilde gösterilmiştir:

$$H_0: \sigma_{\varepsilon_i}^2 = \dots = \sigma_{\varepsilon_i}^2 \quad H_1: \text{min. biri } \sigma_{\varepsilon_i}^2 \neq \sigma_{\varepsilon_i}^2$$

H_0 Hipotezi, hata terimi (ε_{it}) matrisinin köşegeninde yer alan varyanslarının sabit olduğu, H_1 Hipotezi de varyanslardan minimum bir tanesinin farklı olduğu test edilmektedir ve bunları test etmek için kullanılan LM testi şu şekildedir (Erlat, 2006):

$$LM_h = \frac{T}{2} \sum_{i=1}^N \left[\frac{\sigma_{\varepsilon_i}^2}{\sigma_{\varepsilon_i}^2} - 1 \right]$$

Çalışmadaki denklemde değişen varyans sorununun incelenmesi için LM testi uygulanmıştır.

Çizelge 4: Değişen Varyans Testi

	Tüm Ülkeler	OECD	AB
Test Değeri =	1435.125	131.9875	171.5454
Olasılık Değeri =	0.0000***	4.33E-15	0.0000***

Not: ***, p < 0.01; **, p < 0.05; *, p < 0.10'u göstermektedir.

Çizelge 4 de değişen varyans test sonuçları gösterilmiştir. Buna göre OECD ülkeleri için oluşturulan veri setinde herhangi bir değişen varyans problemi olmadığı tespit edilmiştir. Ancak 97 ülke ve AB için yapılan test sonuçlarına göre değişen varyans ile karşılaşmıştır. Bu problem White düzeltmesi ile giderilmiştir. White düzeltmesi yöntemi enine serinin heteroskedastic ve seri korelasyon için hata olduğunu varsaymaktadır. Daha net bir ifadeyle White düzeltmesi, eş hataların ve korelasyonun olduğunu varsayan bir yöntemdir.

3.3.2. Otokorelasyon Testi

Regresyonda temel varsayımlardan biri hata terimleri arasında ilişki olmamasıdır. Hata terimleri arasında ilişki olması otokorelasyonun varlığını ortaya çıkarır (Ünver-Gamgam, 1996: 345). Bu testin amacı hata terimlerinin gecikmeli değerleriyle bağlantısını araştırmaktır. Bu denklem aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Wooldridge, 2002).

$$\varepsilon_{it} = \rho_1 \varepsilon_{i,t-1} + error_{it} \quad t= 3,4,\dots,\dots, T; i= 1,2,\dots,\dots,N$$

Hata terimleriyle beraber gecikmelerin belirtilen denklem biçiminde tahmin edildiğinde otokorelasyon ilişkisinin olmadığını belirmesi için ρ katsayısının yaklaşık olarak -5 olması gerekir.

H_0 : otokorelasyon yoktur

H_1 :otokorelasyon vardır

$$\frac{(RRSS^4 - URSS^5)}{g}$$

Yapılan hipotez testlerine göre $F_{acor} = \frac{(RRSS^4 - URSS^5)}{URSS/df}$ istatistiğinin olasılık değerleri anlamlı ise H_0 hipotezi red, yine F istatistiğinin olasılık değerleri anlamsız ise kabul edilir, bu durumda otokorelasyon yoktur (Drukker, 2003).

F testinde de belirtildiği gibi RRSS, kısıtlı modelin hata kareleri toplamını tanımlarken URSS, kısıtsız modelin hata kareler toplamını ifade etmektedir. Yine F istatistiğinde görülen g kısıt sayısını, df serbestlik derecesini tanımlamaktadır.

3.4. Yöntem

Panel veri ekonometrisinde birden çok ekonomik birimin birden çok zaman boyutundaki datalar araştırılmaktadır. Üzerinde çalışılan veriler grup ve zaman boyutu olarak iki şekilde değerlendirilir. Etkileri ise sabit ve rassal olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin herhangi bir boyutun sabit veya rassal etkiye sahip olması etkinin tek yönlü olduğunu gösterir. Aynı coğrafi bölgede yer alan ülkelerin seçilmesi sabit bir etkinin olduğunu gösterir. Ancak farklı bölgesel konuma veya etnik yapıya sahip ülkelerin seçilmesi rassal etkiye örnek gösterilebilmektedir. Rassal etkinin zaman

⁴ Kısıtlı modelin hata kareleri toplamı

⁵ Kısıtsız modelin hata kareleri toplamı

dâhilinde devam etmesi durumunda rassal zaman etkisi ortaya çıkmaktadır (Baltagi, 2001; Erlat, 2006).

Zaman ve grup olarak çift yönlü bir etki söz konusuysa Çift Yönlü Etki Modelinden bahsedilebilmektedir. Çift yönlü etki sabit veya rassal etki olarak detaylandırılabilir. İncelenen modelde tek veya çift yönlü etkilerin saptanılabilmesi için en küçük kareler yöntemi ile oluşturulan hata terimleri kullanılabilir (Baltagi, 2001).

- **Çift Yönlü Sabit Etki Modeli**

Üzerinde çalıştığımız modelde değerlendirilen testler sonucunda zaman ve grup boyutunda sabit etkiyle karşılaşılmıştır. Birbirinden farklı bulunan iki yönlü etkinin test edilebilmesi için kullanılan F_2 testinin hipotez testi aşağıdaki gibidir:

$$H_0 : \mu = \lambda = 0$$

$$H_1 : \mu \neq 0 \text{ ya } \lambda \neq 0 \text{ veya her ikisi}$$

Buna göre H_0 hipotezinde hem zaman hem de grup boyutunda sabit bir etkinin olmadığı varsayılmıştır. Bu hipotez reddedilirse ya zaman boyutunda ya grup boyutunda ya da her ikisinde de sabit etkinin olduğu tespit edilmiş olacaktır (Erlat, 2006).

$$F_2 = \frac{(RRSS-URSS)/(N+T-1)}{URSS/(NT-N-K+1)}$$

H_0 hipotezi kabul edilirse sabit etkinin tespit edildiği boyutun belirlenmesi gerekmektedir. Ancak aşağıdaki çizelgelerde F-testi sonuçlarına göre iki yönlü sabit etkinin var olduğu görülmektedir.

Çizelge 5: Çift Yönlü Sabit Grup Etkisi (Avrupa Birliği)

Etki Testi	İstatistik	Serbestlik Derecesi	Olasılık
Grup F	30.386806	(27,125)	0.0000***
Grup Ki-Kare	327.781190	27	0.0000***
Zaman F	0.889399	(5,125)	0.4904
Ki-Kare Zamanı	5.663155	5	0.3404
Grup /Zaman F	26.459274	(32,125)	0.0000***
Ki-Kare Grup/Ki-Kare Zamanı	332.218268	32	0.0000***

Not: ***, p < 0.01; **, p<0.05; *, p<0.10'u göstermektedir.

Çizelge 5.1 de gösterilen test sonuçlarına göre, Avrupa birliği ülkeleri verilerinde sabit bir etkinin olduğu sonucuna F ve Ki-Kare testi sonucuna göre ulaşılmıştır. Bu ülke verilerinin zaman boyutunda yapılan sabit etki testi sonuçları ise sabit etkinin olmadığına işaret etmektedir. Fakat hem zaman hem grup boyutunu aynı anda test eden sonuçlara göre hem zaman hem de grup boyutunda sabit bir etki olduğu ifade edilebilir. Ayrıca bu ülkeler aynı coğrafya, aynı din vb. özelliklere sahip olduğu için test sonuçlarına bakılmaksızın sabit etkilerin geçerli olduğu varsayılabilir.

Çizelge 6 :Çift Yönlü Sabit Grup Etkisi (OECD)

Etki Testi	İstatistik	Serbestlik Derecesi	Olasılık
Grup F	170.542163	(30,14)	0.0000***
Grup Ki-Kare	652.596036	30	0.0000***
Zaman F	4.707222	(5,14)	0.0005***
Ki-Kare Zamanı	27.970454	5	0.0000***
Grup /Zaman F	151.900605	(35,14)	0.0000***
Ki-Kare Grup/Ki-Kare Zamanı	659.326373	35	0.0000***

Not: ***, p < 0.01; **, p<0.05; *, p<0.10'u göstermektedir.

Yine Çizelge 5.2 de gösterilen test sonuçlarına göre, OECD ülkeleri verilerinde sabit bir etkinin olduğu sonucuna F ve Ki-Kare testi sonucuna göre ulaşılmıştır. Bu ülke verilerinin zaman boyutunda yapılan sabit etki testi sonuçları ise sabit etkinin olmadığına işaret etmektedir. Ayrıca bu ülkeler aynı coğrafya ya da aynı örgüte üye vb. özelliklere sahip olduğu için test sonuçlarına bakılmaksızın sabit etkilerin geçerli olduğu varsayılabilir.

Çizelge 7: Çift Yönlü Sabit Grup Etkisi (Tüm Ülkeler)

Etki Testi	İstatistik	Serbestlik Derecesi	Olasılık
Grup F	30.862541	(96,476)	0.0000***
Grup Ki-Kare	1.150882380	96	0.0000***
Zaman F	2.272341	(5,476)	0.0464**
Ki-Kare Zamanı	13.728629	5	0.0174**
Grup /Zaman F	29.981307	(101,476)	0.0000***
Ki-Kare Grup/Ki-Kare Zamanı	1.161831803	101	0.0000***

Not: ***, p < 0.01; **, p<0.05; *, p<0.10'u göstermektedir.

Son olarak Çizelge 5.3 de gösterilen test sonuçlarına göre, Tüm ülkelerin verilerinde sabit bir etkinin olduğu sonucuna yine F ve Ki-Kare testi sonucuna göre ulaşılmıştır. Ayrıca bu ülkeler aynı coğrafya, aynı örgüte üye, aynı organizasyonda yer alması vb. özelliklere sahip olduğu için test sonuçlarına bakılmaksızın sabit etkilerin geçerli olduğu varsayılabilir.

3.5. Tahmin

Yapılan testler sonucunda “Çift Yönlü Sabit Etki Modeli” nin kullanılmasına karar verilmiştir. Otokorelasyon probleminin ortadan kaldırılması için üzerinde çalışılan modele bağımlı değişkenin bir gecikmeli değeri eklenmiştir. Bu noktada üzerinde çalışılan model Eviews-7 programı ile tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçları aşağıda göstermiştir.

Çizelge 8: Tahmin sonuçları

	Değişkenler					R ²	F-İstatistiği
	İnternet	Nüfus	GSYİH	Enflasyon	Sabit		
OECD	0,0217 (0,3561)	0,0645*** (3,6806)	-0,0022 (-0,8683)	-0,0018 (-0,5091)	2,9144*** (68,7834)	0,9776	156,7564
Avrupa Birliği	-0,9507*** (-4,6593)	0,0800** (2,3575)	-0,0034 (-1,4401)	0,0030 (0,6380)	3,5753*** (26,4530)	0,8912	28,4554
Tüm Ülkeler	-4,8344* (-1,7323)	0,2518 (0,6735)	0,0377 (1,3978)	-0,0588*** (-5,5236)	19,7096*** (22,9058)	0,8801	33,3049
Not: ***, p < 0.01; **, p < 0.05; *, p < 0.10'u göstermektedir							

OECD ülkelerine yapılan analizlere göre;

- İnternet kullanım oranı ve nüfusun büyüme oranı ile doğru yönlü, GSYİH ve enflasyon büyüme oranlarıyla vergi gelirleri arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Ancak çıkan sonuçlar istatistiksel olarak yorumlanmaz.
- R² de ise kullanılan değişkenler %97 oranında vergi gelirini açıklamaktadır.
- F-İstatistiğinde de sonucun anlamlı olduğu gösterilmektedir. Bu oran ne kadar yüksek olursa o kadar iyidir.

OECD ülkeleri üzerine yapmış olduğumuz analiz sonucu internet kullanımının vergi gelirleri üzerinde doğru yönlü bir ilişkiye sahip olduğu görülmekle beraber bulunan sonuçlar Hotunluoğlu ve Özçağ (2012)' in çalışma bulgularını destekler niteliktedir.

Avrupa Birliği ülkelerine yapılan analizlere göre;

- İnternet kullanım oranı ve GSYİH büyüme oranı ile ters yönlü, nüfus ve enflasyon büyüme oranlarıyla vergi gelirleri arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Ancak çıkan sonuçlar istatistiksel olarak yorumlanmaz.
- R² de ise kullanılan değişkenler %89 oranında vergi gelirini açıklamaktadır.
- F-İstatistiğinde de sonucun anlamlı olduğu gösterilmektedir. Bu oran ne kadar yüksek olursa o kadar iyidir.

Tüm Ülkelere yapılan analizlere göre;

- İnternet kullanım oranı ile vergi gelirleri arasında ters yönlü bir ilişki vardır. İnternet kullanım oranındaki %1'lik bir değişim, vergi gelirlerini %4 oranında azaltır. Yani internet kullanım oranı arttıkça vergi gelirleri azalır.
- GSYİH ve nüfusun büyüme oranı ile vergi gelirleri arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Ancak çıkan sonuç istatistiksel olarak yorumlanmaz.
- Enflasyon büyüme oranı ile vergi gelirleri arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Ancak çıkan sonuç istatistiksel olarak yorumlanmaz.
- R^2 de ise kullanılan değişkenler %88 oranında vergi gelirini açıklamaktadır.
- F-İstatistiğinde de sonucun anlamlı olduğu gösterilmektedir. Bu oran ne kadar yüksek olursa o kadar iyidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnternet genel olarak bireylerin iletişim kurmalarına ve bilgi alışverişinde bulunmalarına olanak sağlarken aynı zamanda bilgiye kolay, hızlı ve güvenli ulaşmaya aracılık eden ortak bir iletişim altyapısıdır. İnternet, dünya genelinde uygun şartlara sahip yani yeterli altyapısı olan ülkelerde bireylerin ulaşabileceği ortak bir ağıdır ve bir kişiye veya kuruma veya ülkeye ait değildir.

Bu çalışmanın amacı, internet kullanımının vergi gelirleri üzerindeki etkisinin pozitif yönlü mü yoksa negatif yönlü mü olduğunu saptamaktır. Çalışmanın literatür kısmında öncelikle günümüzde bütün sektörlerde aktif bir şekilde kullanır hale gelmiş olan internetin detaylı bir şekilde ortaya çıkışı, gelişim süreci, önemi, avantajları ve dezavantajları ortaya konmaya çalışılmıştır. İnternet kullanımının en büyük avantajlarından biri; yapılan işlemlerin kolaylıkla elektronik ortama aktarılmasına olanak sağlanmasıdır. İnternetin bu özelliği sayesinde işlemler artık daha düzenli ve hatasız bir şekilde yapılmaktadır. İş yaşamında artık yoğun olarak internetin kullanılması geleneksel iş ve ticaret anlayışını değiştirmiştir. Bunun sonucunda ise ülkeler arasındaki ticaret hacminin artırılması sağlanmıştır. Bu konuyla ilgili e-ticaret konusu literatür kısmında detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

Yapılan literatür araştırmalarında Türkiye’de internetin ilk defa 1993 yılında TÜBİTAK-ODTÜ işbirliği ile DPT projesi kapsamında kullanılmaya başlandığı, ilk dönemlerde erişim maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle internetin sınırlı sayıda birey ve şirketler tarafından kullanıldığı sıkça ifade edilmektedir. Bununla beraber bireylerin internet kullanımlarının artması ile vergi gelirleri üzerinde nasıl bir etkinin ortaya çıkacağı konusunda herhangi bir çalışmanın bulunmadığı ve konuyla ilişkilendirilebilecek olan çalışmaların genellikle internet üzerinden yapılan ticaretin (elektronik ticaret) vergilendirilmesine yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir.

Ülkemizde gelişimi devam eden e-devlet uygulamaları sayesinde Gelir İdaresi Başkanlığı mükelleflerine kuruma gelmesini gerektiren işlemleri azaltmış, şeffaf, denetlenebilir, erişilebilir, kapsamlı, hızlı ve güvenli hizmet sağlamakla beraber; gelir idaresi alacaklarını daha etkin bir şekilde tahsil etmekte, kırtasiyeciliği minimum seviye çekmekte ve uygulamalardan doğan finansal sarfiyatı engellemektedir.

Son bölümde elde edilen verilerin ışığında, çalışmada internet kullanımının vergi gelirleri üzerinde etkilerini 2006-2011 yılları arasında 28 AB üyesi, 31 OECD üyesi olmak üzere toplam 97 ülke için analiz edilmiştir. Bu amaçla ülkelerin başta bağımlı değişken olarak toplam vergi gelirleri, bağımsız değişkenler olarak da internet kullanım oranları, nüfus, GSYİH ve enflasyon büyüme oranları dikkate alınmıştır. Çalışma, panel veri ekonometrisi kullanılarak hem AB üyesi hem OECD üyesi hem de tüm ülkeler için uygulanmış, 3 şekilde analiz edilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda, internet kullanımındaki artışın vergi gelirleri üzerinde etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına bakıldığında da OECD'ye üye olan 31 ülke üzerine yapılan çalışmada zaman aralığı çok uzun olmadığı için internet kullanım oranlarının vergi gelirleri üzerinde artırıcı veya azaltıcı bir etkinin olup olmadığının tespitine olanak sağlanamamıştır. AB'ye üye olan 28 ülke üzerine yaptığımız çalışma da ise internet kullanım oranı arttıkça vergi gelirleri azalmaktadır. Tüm ülkelere analiz yaptığımız zaman ise 97 ülkenin AB ülkelerinden daha fazla internet kullanım oranına sahip olması vergi gelirlerini azaltmaktadır.

Elde edilen analizlerin sonuçlarını iki temel sebebe bağlayabiliriz;

- Birincil sebep olarak internet kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber insanların daha ucuza, daha uygun fiyata ürün alması gösterilebilir. Çünkü sabit maliyetler, ulaşım giderleri, zaman tasarrufu vb. dolayısıyla insanların daha ucuza mal alması, bununla beraber oransal vergi ödeme yoluna gidilmesi zaman içinde daha az vergi ödenmesine sebep olmaktadır.
- İkincil sebep olarak küreselleşmenin beraberinde getirdiği sermayenin serbest dolaşımı ve prensipte gümrük mantığının ortadan kaldırılması yeni bir kavram olan uluslararası vergi planlamasını ön plana çıkarmaktadır. Uluslararası vergi planlaması gereği ulus ötesi şirketler daha az vergi ödemek adına farklılık gösteren yerel vergi mevzuatlarındaki uluslararası yasal boşluklardan yararlanarak anlık ticari faaliyet yapılan ülkelerin yasalarına uygun olarak vergiden kaçınma yoluna gitmektedirler. Bu doğrultuda çeşitli ülkelerin sunduğu avantajlar bağlamında vergi arbitrajı, serbest bölge ve vergi cennetleri, vergi rekabeti, vergi teşvikleri, vergi istisna ve muafiyetleri gibi enstrümanlardan yararlanmaktadırlar. Bu durum ülkenin vergi gelirlerini azaltmaktadır.

Analiz sonrasındaki olumsuz sonuçları değiştirmek için;

- İnternet güvenlik protokolleri (HTTP, FTP, SMTP, IMAP, vb.) ve internet satışlarını güvenli kılan kredi kartı güvenlik sertifikalarının (SSL, SET, vb.) güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.
- İlgili vergi mevzuatlarının bilişim altyapısının gelişimine paralel olarak revize edilmesi gerekmektedir.
- E-ticaret paydaşlarının (satıcı, alıcı, tedarikçi, lojistik birimi, finansal kurumlar, vb.) verginin önemi doğrultusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
- İnternet üzerinden yapılan alışverişlerde kredi kartının yanı sıra kullanılan ve vergiden kaçınmaya olanak sağlayan havale, EFT gibi yöntemler yerine paypal gibi online ödeme sistemlerine teşvik edilmeli ve kayıt altındaki bu sistemler ticari faaliyet gerçekleştiren ülkelerin vergi sistemlerine entegre edilmelidir.
- İnternete bağlı olarak geliştirilen muhasebe programlarının oluşturduğu beyannamelerin ilgili vergi idarelerine entegrasyonu sağlanmalı, program içerisinden ödeme seçeneklerinden biri seçilerek vergi borcunun elektronik ödeme işlemi tamamlanabilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aamir M., Qayyum A., Nasir A., Hussain S., Khan K.I., Butt S., (2011) “Determinants of Tax Revenue: A Comparative Study of Direct taxes and Indirect taxes of Pakistan and India”, International Journal of Business and Social Science.
- Adsera A., Boix C., (2002) “Trade, Democracy and the Size of the Public Sector: The Political Underpinnings of Openness”, International Organization, Sayı.56, ss.229–262.
- Akademik Bilişim Dumlupınar Üniversitesi 31 Ocak- 2 Şubat 2007 Kütahya, <http://ab.org.tr/ab07/program.pdf>.
- Akgül M., Çağlayan U., Derman E., Özğit A. (2007) “Bilgi Toplumuna Doğru”, XII. Türkiye’de İnternet Konferansı Bilkent Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi, Ankara.
- Akinoğlu O. (2002) “Eğitim Ve Sosyalleşme Açısından İnternet Kullanımı”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sakarya.
- Altun A. (2005) “Elektronik Ticaretin Ekonomik Etkilerinin Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Asher, M.G. ve Rajan, R.S. (1999) “Globalization and Tax Systems: Implications for Developing Countries with Particular Reference to Southeast Asia (U.o. Adelaide, Dü.)”, CIES Duscussion Paper.
- Aydınöğlü A. Ç. (2003) “İnternet-CBS Stratejisi Ve Gerçekleştirimi”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Jeodezi Ve Fotogrametri Mühendisliği Anabilim Dalı, Trabzon.
- Baltagi H.B. (2001) “Econometric Analysis of Panel Data” West Sussex, England: John Wiley ve Sons ltd.
- Bankalararası Kart Merkezi (2014) “İnternette Yapılan Kartlı Ödeme İşlemleri “ http://www.bkm.com.tr/istatistik/sanal_pos_ile_yapilan_eticaret_islemleri.asp.
- Başkent Üniversitesi (2013) “Web İnternet Üzerindeki En Çekici Servis”, <http://www.baskent.edu.tr/~tkaracay/etudio/ders/internet/html/htmlbasics/web.htm>.
- Batirel Ö.Faruk, (1996) “Vergi Kaçakçılığı ve Vergiye Gönüllü Uyum”, Vergi Dünyası, Sayı 175, ss.52-55.

- Bektaş T. (2004) “Yeni Bir İletişim Teknolojisi Olarak İnternet Ve Bilgi Açığı”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı Araştırma Yöntemleri Bilim Dalı, Konya.
- Bilgi Denetim (2013) “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi ve E-ticaretin Türk Vergi Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, www.bilgidenetim.com.
- Bristol, M.A. (2001) “The Impact of Electronic Commerce on Taş Revenues in the Caribbean Community”, 32.
- Bruce D., Fox W.F. ve Luna L. (2009) “State and Local Sales Tax Revenue Losses from E-Commerce”, Tax Notes (52), 537-538.
- Bursa Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (2013) “İnternet üzerinden yapılan alışverişlerin vergisel boyutu”,
- Canpolat Ö. (2001) E-ticaret Ve Türkiye’deki Gelişmeler, T.C. Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı, Ankara.
- Centeno C. (2004) “Adoption of Internet Services in the Acceding and Candidate Countries, Lessons from the Internet Banking Case”, Telematics and Informatics, Sayı:21, ss: 239-315.
- Center For Individual Freedom (2003) “House Moves to Make Internet Tax Moratorium Permanent” , www.cfif.org.
- Chen C.-W. (2010) “Impact of Quality Antecedents On Taxpayer Satisfaction with Online Tax-Filing Systems-An Empirical Study”, Information ve Management (47), 308-315.
- Cuillier D. ve Piotrowski S.J. (2009) “Internet Information-Seeking and its Relation to Support for Access to Government Records”, Government Information Quarterly (26), 441-449.
- Çağiltay K. (1997) “İnternet”, Meyu Press (ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları), Ankara.
- Çelik T. (2005) “Bilişim Çağında Gazetecilerin İnternet ve Teknolojiyi Kullanım Düzeyi: Karşılaştırılmalı Bir Değerlendirme”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir.
- Çulha A. A. (2012) “ Türkiye’de Vergi Gelirlerinin İktisadi Döngülere Duyarlılığı” Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Sayı: 2012-34/07.

- Çulha A. A. (2012), " Türkiye’de Vergi Gelirlerinin İktisadi Döngülere Duyarlılığı”
www.tcmb.gov.tr.
- Demir H. (2013) “Elektronik Ticarete Vergileme”
[http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Elektronik Ticarete Vergilendirme.pdf](http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/Elektronik_Ticarete_Vergilendirme.pdf).
- Derebaşı M. (1999) “İnternet”, Kamer Bilgisayar, İstanbul.
- Dimaggio P.; Hargittai E.; Neuman W.R. ve Robinson J.P. (2001) “Social Implication Of The Internet”, Annual Review of Sociology, Sayı: 27, ss. 307-336.
- Doğan Z. (2004) “Üniversite Öğretim Elemanlarının Eğitimde İnternet Kullanma Durumları”, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Donduran M. (2000) “İnternet İktisadında Son Gelişmeler: Türkiye Üzerine Bir Çalışma” Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Drukker D.M. (2003), Testing for Serial Correlation in Linear Panel-data Models, The Stata Journal, 3(2), 168-177.
- Ekici M. S. (2009) “Vergi Gelirlerini Etkileyen Ekonomik Ve Sosyal Faktörler”, Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.
- Eraslan H. (2008) “Dâhilde İşleme Rejimi kapsamında hammadde olarak kullanılan madeni yağlarda ÖTV uygulaması”, www.vergiportali.com.
- Erbaşlar G. ve Dokur Ş. (2008) “Elektronik Ticaret- Genel Bilgiler Hukuksal Düzenlemeler Belge Düzeni ve Muhasebe İşlemleri” Nobel Yayınları, Ankara.
- Erlat H. (2006), Panel Data: A Selective Survey, Discussion Paper Seri (4), 97.
- E-ticaret Bilgi, Eğitim Ve Çözüm Merkezi (2013), “Ödeme Araçları”, <http://www.e-ticaretmerkezi.net/odemearaclari.php>.
- E-ticaret Siteleri Ve İşletmecileri Derneği (2013) “Yıllara Göre Türkiye’deki E-ticaret Hacmi”, <http://www.eticad.org.tr/bilgi-merkezi/sektorel-bilgiler/yillara-gore-turkiyedeki-e-ticaret-hacmi/>.
- European Commission (1997) VAT in the European Community, XXI/541/97, EC, DGXXI, Brussels.

- European Commission (1998) Financing the European Union. Commission Report on the Operation of the Own Resources System, DGXIX, Brussels.
- Fidanlıgöl C. (2006) “Elektronik Ticaretin Gelişen Bir Pazarlama Ve Dağıtım Kanalı Olarak Mal Ve Hizmet Piyasalarına Etkisi”, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2013) “Elektronik Fatura Kayıt Sistemi Hakkında”, <http://www.efatura.gov.tr/efkshakkında.html>.
- Gençay E. (2005) “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Sorunlar Ve Çözüm Arayışları”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.
- Goode R. (1980) “Limits of Taxation”, Finance Development, Sayı: 17, pp.11-13.
- Goolsbee A. (1999) “In a World without Borders: The Impact of Taxes on Internet Commerce”, National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper No. 6863, Cambridge, MA.
- Greene W.H. (2003) Econometric Analysis (5.b.), N.J, Prentice-Hall.
- Griffiths J. (2012) “Use It or Lose It: State Approaches to Increasing Use-Tax Revenue”, Kansas Law Review, 60, 649-680.
- Gülten S., Cingör R. (2013) “Uluslararası Vergi Planlaması Kavramının Tanıtılması ve Rusya Kırgızistan ve Türkiye Örneği”, www.muhasabeden.com.
- Güney M. (2013) “Türkiye’de ve Dünyada E-ticaretin Dünü, Bugünü ve Yarını”, www.melihguney.com.
- Gürbüz S. (1997) “Enflasyonun Vergi Gelirlerinin Reel Değeri Üzerindeki Etkisi (Tanzi Etkisi)”, Hazine Dergisi, Sayı:7, Temmuz 97, ss.5-39.
- Güven G. (2013) “Veri İletişimi ve Bilgi Ağları” <http://iibf.erciyes.edu.tr/guven/veriiletisimi.aspx>.
- Holt, L. ve Botfinia, B. (2009) “Increasing Florida's Sales Tax Revenue from Internet Purchases”, Florida Focus, Mart, 5(1), 1-7.
- Hotunluoğlu H., Özçağ M. (2012) “İnternet Kullanımının Vergi Gelirlerine Etkisi: OECD Üyesi Ülkeler İçin Ampirik Bir Analiz”, Maliye Dergisi, sayı:163, ss.354-366.
<http://www.bursa-smmmo.org.tr/yazarlar/makaleler/136AGE.pdf>.
- Internet Society (2001) “A Brief History of the Internet & Related Networks”.

- Işık H. (2001) “İnternet Ala İsimleri Sistemi Markalar ve Alan İsimleri Arasındaki İlişkiler”, DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Hukuki Tedbirler ve Kurumsal Düzenlemeler Dairesi, Şubat 2001.
- ITU (1999) “Challenges to the Network: Internet for Development”, International Telecommunications Union, Geneva: ITU Press.
- İnan A. (2000) “İnternet El Kitabı”, Sistem Yayıncılık, Beşinci Basım, İstanbul.
- İnan A. (2001) “İnternet El Kitabı”, Sistem Yayıncılık, Yayın No: 138, İstanbul.
- Kalenderoğlu, S. (2012) “İyiliğiyle ve Kötülüyle İnternet”, www.slideshare.net.
- Karaca D. (2006) “Avrupa Birliği’nde E-ticaret Kavramı, AB’de Ve Türkiye’de Bu Konuda Yapılan Hazırlıklar Çalışmalar Ve E-ticaretin Vergilendirilmesi”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- Karaduman M. (2002) “Değişen İletişim Ortamı, Yeni Medya ve İnternet Gazeteciliği”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir.
- Karagül A. A. (2013) “Elektronik Ticaret”, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kırveli M. (2006) “Kayıtdışı Elektronik Ticaretin Elektronik Ve/Veya Elektronik Ortamlı Ürün/Hizmet Satıcı Firmaların Fiyatlandırma Politikasına Etkisi Ve Anket Uygulaması”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- Kirchler Erich, (1999) “Reactance to Taxation: Employers’ Attitudes Towards Taxes” Journal of Socio-Economics Sayı 28, Basım 2, ss.131-138.
- Kristula D. (2001) “History of Internet”, www.davesite.com.
- Kuşay Y. (2005) “Kriz İletişiminde İnternetin Etkisi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Halkla İlişkiler Bilim Dalı, İstanbul.
- Lukas A. (1999) “Tax Bytes: A Primer on the Taxation of Electronic Commerce”, Cato Institute Trade Policy Analiz No.9, Washington, D.C.
- McLure, C. (1999) “Electronic Commerce and the State Retail Sales Tax: A Challenge to American Federalism”, International Tax and Public Finance (6), 193-224.
- Mestçi A. (2007) “Türkiye İnternet Raporu 2007”, Beykent Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, İstanbul.

- Mitchell D.J., Çukuçayır S., (2011) “Laffer Eğrisi Doğrultusunda Vergi Oranları, Vergilendirilebilir Gelir ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin Anlaşılması”, Maliye Dergisi , Sayı 161.
- Mucuk M., Alptekin V., (2008) “Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975 - 2006)”, Maliye Dergisi , Sayı 155.
- Odabaşı H.F. (2002) “İnternet ve Çocuk”, Çocuk ve Aile Kitapları, Kapital Medya A.Ş. İstanbul.
- OECD (1999b) ”Progress Report: Taxation and Electronic Commerce”, Technology Technical Advisory Group (TAG) Report, Paris.
- OECD (2000) “The Application of the Permanent Establishment Definition in the Context of Electronic Commerce: Proposed Clarification of the Commentary on Article 5 of the OECD Model Tax Convention, Revised Draft for Comments”, OECD, Paris.
- Ongun T. (2006) “Küreselleşme Bağlamında Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Öngören B. (2005) “Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde Elektronik Ticaretin Kullanımı Ve İstanbul Örneği”, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- Öz S. (2005) “Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri”, Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Özel H. A. (2006) “E-ticaretin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”, Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Özgen F. B. (2014) “Kamu Hizmet Arzında Verimlilik Açısından E-Vergilendirme Uygulamaları (Türkiye’de E-Beyanname Sistemi Üzerine Bir İnceleme)” <http://web.adu.edu.tr/user/fozgen/yayin/e-taxation.pdf>
- Paltridge S. ve Ypsilanti D. (1997) A Bright Outlook for Communications, OECD Observer.
- Parlak A. (2005) “İnternet ve Türkiye’de İnternetin Gelişimi”, Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Elektrik-Elektronik Bölümü, Elazığ.

- Pehlivan O. (2010) “Kamu Maliyesi”, Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Pita C. (2003) “Las nuevas tecnologías de la información y comunicación en las administraciones tributarias de América Latina”, ICTA, Panamá, (manyfolded) ss. 1-16.
- Rains L. C.; Febres J.; Martin B. (1997) “Las acciones de la administración tributaria para la información del contribuyente y la promoción de aceptación de los tributos por la sociedad”, Inter-American Development Bank-IDB, Proceedings of the 31 ICTA General Assembly, Argentina.
- Rains L., Febres J. ve Martin B. (1997) The Actions of the Tax Authorities to Taxpayer Information and Promoting Acceptance of Taxes by Society, Proceedings of the 31st ICTA General Assembly.
- Robicheaux, R. (2012) “Estimates of Alabama Losses Due to E-Commerce”, <http://www.business.uab.edu/MIDE/EstimatesofAlabamaLossesDuettoECommerce.pdf>.
- Rodrik D., (1997) “Has Globalization Gone Too Far?”, Institute for International Economics, Washington, DC.
- Sarı M. (2013) ”Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler”, <http://kayitdisiekonomi.com/makale/detay.asp?id=26>.
- Semerci M. (2007) “Elektronik Ticaretin İşleyişi, Denetimi Ve Muhasebeleştirilmesi”, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2007.
- Serrett R., Abramowicz K., Wichmann H., (2002) ” The Effects Of Internet Commerce On The Revenue Base Of State And Local Government”.
- Söylemez F. (2006) “Türkiye’deki İlk 1.000 Büyük İşletme için İşletmeler Arası Elektronik Ticaretin (B2B) Durum Değerlendirmesi Ve Öneriler”, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Swank D.H., (2001) “Mobile Capital, Democratic Institutions, and the Public Economy in Advanced Industrial Societies”, Journal of Comparative Policy Analysis, Sayı.3, ss.133–162.

- Şen H. (2002) “Olivera - Tanzi Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Haziran-2002’de savunduğu “Türkiye’de Senyoraaj ve Enflasyon Vergisi” başlıklı doktora tezi.
- Şimşek S. (2002) “İnternet Sitelerindeki Haberlerin Gündem Belirlemedeki Etkileri Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Konya.
- Tarakcı S. (2006) “E-ticaretin Vergilendirilmesi ve Getirdiği Sorunlar”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Teltscher S. (2000) “Tariffs, Taxes And Electronic Commerce: Revenue Implications For Developing Countries”, Policy Issues In International Trade And Commodities Study Series No. 5, New York ve Geneva.
- Temiz D. (2008) “Türkiye’de Vergi Gelirleri Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1960-2006 Dönemi”, 2. Ulusal İktisat Kongresi, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, İzmir- Türkiye.
- The Economist (2000b) A Survey of E-commerce, 26 February 2000.
- Topçu İ.(2008) “Elektronik Ticaret ve Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi” Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2008.
- Torlak M. (2010) “İnternetin Tarihi”, www.slideshare.com
- Turhan S. (1998) Vergi Teorisi ve Politikası, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2004),“ Enflasyon”.
- Unctad (1996) “Incentives and Foreign Direct Investment”, UNCTAD/DTCI/28, Current Studies, Series A, No. 30, Geneva.
- Uygur E. (2010) “E-ticaret Ve Türkiye’deki Durumu”, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Uzunoğlu H. (2002) “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinin İncelenmesi Ve Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Master Tezi, Ankara.
- Ünver Ö. ve Gamgam H. (1996) Uygulamalı İstatistik Yöntemler, İkinci Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- Vasconcellos V., Rua M (2005) "Impacts of Internet use on Public Administration: A Case Study of the Brazilian Tax Administration" The Electronic Journal of e-Government Sayı 3, Basım 1, ss 49-58 available online at www.ejeg.com.
- Wooldridge J.M. (2002), *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*, Cambridge: MIT Press.
- YourMainDomain Inc (2013) "Advantages and Disadvantages of Internet", <http://www.yourmaindomain.com/web-articles/Advantages-and-Disadvantages-of-Internet.asp>.
- Yumuşak G. İ. (2013) "Elektronik Ticaretin Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri Ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", <http://128.118.178.162/eps/mac/papers/0404/0404032.pdf>.
- Yücel G. (2012) "İnternetin Kısa Tarihi", www.slideshare.com.
- "Internet Commission Report Lacks Supermajority" (2000) Tax Analysts, 2000 TNT 63-6.
- "Senators Question Permanent Tax Exemption for E-Commerce" (2000) February Tax Analysts, Tax Analysts, 2000 TNT 23-6.

EKLER

EK-1: Sabit Etki Testleri - Avrupa birliği

Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-section F	30.386806	(27,125)	0.0000
Cross-section Chi-square	327.781190	27	0.0000
Period F	0.889399	(5,125)	0.4904
Period Chi-square	5.663155	5	0.3404
Cross-Section/Period F	26.459274	(32,125)	0.0000
Cross-Section/Period Chi-square	332.218268	32	0.0000

EK-2: Tahmin Sonuçları - Avrupa birliği

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
INT	-0.950756	0.392588	-2.421762	0.0169
POP	0.080073	0.040819	1.961665	0.0520
GDP	-0.003474	0.003808	-0.912349	0.3633
INF	0.003050	0.007290	0.418339	0.6764
C	3.575308	0.252607	14.15366	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Period fixed (dummy variables)

R-squared	0.891247	Mean dependent var	3.006807
Adjusted R-squared	0.859926	S.D. dependent var	0.326548
S.E. of regression	0.122215	Akaike info criterion	-1.168560
Sum squared resid	1.867068	Schwarz criterion	-0.463368
Log likelihood	131.6534	Hannan-Quinn criter.	-0.882241
F-statistic	28.45545	Durbin-Watson stat	1.185690
Prob(F-statistic)	0.000000		

EK-3: Sabit Etki Testleri - OECD

Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-section F	170.542163	(30,140)	0.0000
Cross-section Chi-square	652.596036	30	0.0000
Period F	4.707222	(5,140)	0.0005
Period Chi-square	27.970454	5	0.0000
Cross-Section/Period F	151.900605	(35,140)	0.0000
Cross-Section/Period Chi-square	659.326373	35	0.0000

EK-4: Tahmin Sonuçları - OECD

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
INT	0.021796	0.061200	0.356141	0.7223
POP	0.064556	0.017539	3.680686	0.0003
GDP	-0.002253	0.002595	-0.868386	0.3867
INF	-0.001810	0.003555	-0.509107	0.6115
C	2.914498	0.042372	68.78341	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Period fixed (dummy variables)

R-squared	0.977613	Mean dependent var	2.966233
Adjusted R-squared	0.971376	S.D. dependent var	0.329027
S.E. of regression	0.055667	Akaike info criterion	-2.745736
Sum squared resid	0.433831	Schwarz criterion	-2.036190
Log likelihood	287.1162	Hannan-Quinn criter.	-2.458046
F-statistic	156.7564	Durbin-Watson stat	1.471363
Prob(F-statistic)	0.000000		

EK-5: Sabit Etki Testleri – Tüm Ülkeler

Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-section F	30.862541	(96,476)	0.0000
Cross-section Chi-square	1150.882380	96	0.0000
Period F	2.272341	(5,476)	0.0464
Period Chi-square	13.728629	5	0.0174
Cross-Section/Period F	29.981307	(101,476)	0.0000
Cross-Section/Period Chi-square	1161.831803	101	0.0000

EK-6: Tahmin Sonuçları – Tüm Ülkeler

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
INT	-0.189569	0.107925	-1.756489	0.0796
POP	0.009037	0.011056	0.817377	0.4141
GDP	0.002485	0.001444	1.720180	0.0860
INF	-0.002118	0.001292	-1.639691	0.1017
C	2.852409	0.044720	63.78303	0.0000

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Period fixed (dummy variables)

R-squared	0.961805	Mean dependent var	2.785194
Adjusted R-squared	0.953380	S.D. dependent var	0.505393
S.E. of regression	0.109123	Akaike info criterion	-1.429468
Sum squared resid	5.668156	Schwarz criterion	-0.634201
Log likelihood	521.9753	Hannan-Quinn criter.	-1.119466
F-statistic	114.1557	Durbin-Watson stat	1.089466
Prob(F-statistic)	0.000000		

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel bilgilerim:

Ad - Soyad : Ersoy KİRLİ
Uyruğum : T.C.
Doğum Yerim :Gaziantep
Doğum Tarihim : 04.03.1988
Askerlik Durumum : Tecilli
E-mail : ersoykirli@gmail.com
Medeni Durumum : Bekâr

Eğitimim:

- ✓ Vali Muammer Güler İlköğretim Okulu
- ✓ Özel Sunguroğlu Anadolu Lisesi
- ✓ Adnan Menderes Üniversitesi-İşletme lisans / 2006-2010
- ✓ Adnan Menderes Üniversitesi-Maliye Yüksek lisans/Bahar Yılı 2011...